“Uluslararası Uygulamalar Işığında Türkiye için Sanayi Stratejisi Arayışları” konferansı

25 Aralık 2007 – Ceylan Oteli

Erdal Karamercan:

Saygıdeğer konuklar, değerli basın mensupları,

Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği adına hepinizi saygıyla selamlıyorum. TÜSİAD ve Ekonomik Araştırma Fonu tarafından düzenlenen “Uluslararası Uygulamalar Işığında Türkiye için Sanayi Stratejisi Arayışları” konferansımıza hoş geldiniz.

Bu konferansımızı, 2001 krizinin ardından sağlanmış bulunan ekonomik ve siyasi istikrarın sonucunda da elde ettiğimiz yüksek büyüme sürecinde tıkanıklıkların baş gösterdiği bir dönemde düzenlemiş bulunuyoruz. Bugün dinleyeceğimiz konuşmacılarımızın, büyüme performansımızın önümüzdeki dönemde hangi politikalar ile devam ettirilebileceğine ilişkin tartışmalarımızı zenginleştireceğine inanıyoruz.

Kalkınma ekonomisi alanında dünyanın sayılı birkaç iktisatçısından biri olan Sayın Dani Rodrik, yapmış olduğu çalışmalarla, sanayi politikasının farklı bir perspektifle yeniden gözden geçirilmesinde literatüre önemli katkılar yapmış bir akademisyendir. Kendisine, bugün bizimle oldukları için huzurlarınızda bir kez daha teşekkür ediyorum. Sayın Rodrik’in ana tema konuşmasının ardından, iş dünyası ve akademik dünyadan değerli konuşmacılarımızın yer aldığı bir de panelimiz var. Bu panelde de, Türkiye’de sanayinin rekabet gücünü artırmak üzere geçmişte uygulamış olduğumuz politikaların bir değerlendirmesini yapmak ve önümüzdeki döneme ilişkin önceliklerimizi ele almak istiyoruz.

Değerli katılımcılar,

Son açıklanan veriler, istikrarın getirdiği büyüme döneminin artık sonuna gelinmiş olduğunu gösteriyor. Yüksek büyüme sürecini devam ettirmek istiyorsak, yeni dönemde yeni politikalar uygulamamız gerekiyor. Bu politikaların en önemlilerinden biri de sanayi politikası olacak.

Hepinizin bildiği gibi, kayıp yıllar olarak adlandırdığımız 1990’lı yıllarda hüküm süren siyasi ve ekonomik istikrarsızlık her türlü ekonomi politikası tartışmasını anlamsız hale getirmişti. Ekonomideki öncelik, yapısal reformların tamamlanması ve makroekonomik istikrarın sağlanmasıydı. Bunlar gerçekleşmediği sürece, ne yatırımdan, ne üretimden, ne de istihdam yaratmaktan söz etmek mümkündü. Öncelikli olarak gereken, sanayi politikası değil, bir “istikrar programı”ydı.

2001 krizinin ardından uygulanan “güçlü ekonomiye geçiş” programı ile birlikte makroekonomik istikrar sağlanmış, enflasyon oranı tek haneli düzeye çekilirken, bütçe açığı hızla kapanmış, borç oranlarında kayda değer bir iyileşme sağlanmış, küresel

ekonomiyle entegrasyon güçlenmiştir. Sağlanan bu istikrar ortamı, yatırımları, üretimi ve istihdam yaratılmasını mümkün kılmış ve son beş yıl içerisinde, yılda ortalama %7,5 oranında büyümek mümkün olmuştur.

Ancak, istikrarı sağlayan temel göstergelerde son dönemde bozulmalar görülmektedir: enflasyon, bütçe açığı, cari işlemler açığı ve borç dinamiklerinde iyileşmeler durmuş, hatta yer yer geriye gidişler başlamıştır.

Enflasyon Kasım ayında, %1,9 artış ile % 8,4'e yükselmiştir. 2002 yılının Ocak ayında %73,2 düzeyinin ardından iki yıl içinde hızlı bir düşüş gösteren enflasyon, 2004 yılının Şubat ayında %10 düzeyinin altına gerilemişti. Görünen o ki, dört yıldır tek haneli olan enflasyon oranını daha da aşağı çekmek pek kolay olmuyor.

GSYİH'ya oran olarak, 2006 yılında %0,5'e gerilemiş olan bütçe açığı oranının 2007 yılında yeniden %2,3 seviyesine yükseleceği hesaplanıyor.
12 aylık kümülatif olarak 2006'nın sonunda 32.8 milyar dolar olan cari işlemler açığı, 2007 yılının Ekim ayında 35 milyar dolara ulaştı.

Bu göstergelerdeki bozulmanın yanı sıra, 2007'nin üçüncü çeyreğindeki büyüme rakamları da bir yavaşlama eğilimine işaret ediyor. 2007 yılında ekonomi birinci çeyrekte % 6,8 büyüdükten sonra, ikinci çeyrekte büyüme %4,1'e indi. Üçüncü çeyrekte ise, %2'ye düştü. Bu düşüşün ana nedeni tarım üretimindeki gerileme. Ancak, sanayi üretiminde de 2005 yılından bu yana ivme düşüyor.

2007'nin ilk üç çeyreğinde, özel sektör makine teçhizat yatırımlarındaki artış sadece % 1,9 oldu. Yatırımlardaki yavaşlama, tabii ki, istihdam yaratılmasını ve verimlilik artışlarını da sınırlıyor.

Sanayinin alt sektörlerine baktığımızda, son dönemde teknoloji içeriği yüksek ürünler lehine değişen dinamiklerin de devamında sıkıntılarla karşılaşıldığını görüyoruz. Makine ve teçhizat, radyo-tv cihazları, kimya, taşıt araçları gibi sektörler, ekonomik yapıdaki değişimin belirleyicileri olmuştu. Bu sektörlerde üretim, istihdam, verimlilik ve ihracattaki hızlı artışın yerini bir duraklamaya bıraktığını görüyoruz.

Büyümedeki yavaşlamayla birlikte, ekonominin istihdam yaratma kapasitesi de azalmaya başladı. Üstelik, büyümedeki yavaşlamanın geçici olduğunu düşünmemiz için bir neden de bulunmuyor. Her şeyden önce, istikrarı sağlamış olmanın yarattığı büyüme döneminin ardından, yeni dönemin büyüme dinamiklerinin ne olacağına ilişkin bir vizyonumuz yok. Kaldı ki, DPT tarafından yapılan orta vadeli plana göre, 2008-2010 döneminde ortalama büyüme hızı %5,6 olarak öngörülüyor. Bu rakam, hükümetin potansiyel büyüme hızını artırma hedefi olmadığını ortaya koyuyor. Diğer yandan, büyümenin finansman koşullarının da hızlı bir değişim göstermesi ihtimal dahilinde. Uluslararası finans piyasalarında uzun dönemdir süregelen likidite bolluğunun sonuna gelindiği değerlendirmeleri yapılıyor. 2002-2006 döneminde gelişmekte olan ülkelere giren sermaye miktarı 1,8 trilyon dolar olmuştu. Küresel likiditenin artması, Türkiye de dahil, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümelerine önemli bir destek sağladı. Türkiye'nin

yakaladığı yüksek büyüme-düşük enflasyon başarısında, söz konusu sermaye girişlerinin büyük bir katkısı oldu. Nitekim, yurtiçi tasarrufların yetersizliği karşısında, uluslararası sermaye akımları, yüksek büyüme sürecinin finanse edilebilmesine olanak sağladı.

Küresel ekonomideki son gelişmeler, Türkiye'nin önümüzdeki dönemde büyümesini finanse etmekte zorluklarla karşılaşabileceğine işaret ediyor.

Uluslararası finansal piyasalardaki dalgalanmanın yanı sıra, dünya ekonomisinin içinde bulunduğu son hızlı büyüme döneminin de artık sonuna gelindiği konuşuluyor. Dünya ekonomisindeki büyümenin belirleyicileri, artık yavaşlamaya işaret ediyor.

ABD ekonomisi bir yana, Avrupa ve Japonya'nın da aralarında olduğu bir çok gelişmiş ülke ekonomisi yavaşlıyor.

Dünya ekonomisindeki bu yavaşlama, gelişmekte olan ülkelerdeki büyüme ile, bugün için kısmen dengeleniyor. Halen, dünya ekonomisindeki büyümenin yarısından fazlası gelişmekte olan ülkelerden geliyor. Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya ve diğer petrol ve doğal gaz üreticisi ülkelerdeki yüksek büyüme süreci devam ediyor. Tabii ki, bu ülkeler yüksek ekonomik performanslarını koruyabilme konusunda Türkiye'ye oranla daha şanslı.

Birkaç yıl içinde dünyadaki büyüme döneminin sonuna gelinecek olması, azalan uluslararası likidite olanakları ve uygulamakta olduğumuz ekonomik programda günümüzün koşullarının gerektirdiği değişiklikler, bizi büyüme politikalarımızı yeniden gözden geçirmek zorunda bırakıyor. Yeni dönemde tartışmamız gereken politikalardan biri de "sanayi politikamız".

Sanayi politikası tartışması, Türkiye'de şimdiye değin hep, terim yerindeyse, alacakaranlıkta sürdürülen bir tartışma oldu. Sanayi politikasından kimi zaman kur politikasını kastettik, kimi zaman da sanayide öncelikli yöreleri. Bu kapsamda kimimiz teşvik edilecek sektör ve bölgeleri belirlemeyi anladı; kimimiz de sektörlerin gelişmesini kısıtlayan piyasa aksaklıklarının ortadan kaldırılmasını…

Artık Türkiye bu tartışmayı, terimleri ve koşulları çok net olarak belirlenmiş bir zemine taşımalıdır. Tüm sektörlerde katma değer ve istihdam yaratmanın hızlandırılması ve böylece ekonomideki yapısal dönüşüm sürecinin önünün açılması amacıyla, ne gibi stratejilerin uygulamaya konulacağını belirlemelidir.

Aksi halde, Türkiye, büyüme performansını sürdürmekte zorlanacaktır.

Bu çerçevede, Başbakan Yardımcımız Sayın Nazım Ekren başkanlığında ve Sanayi Bakanımız Sayın Zafer Çağlayan'ın katılımıyla kurulmuş olan "Sanayinin Rekabet Gücünün Geliştirilmesi Daimi Özel İhtisas Komisyonu"nun sanayi politikalarının geliştirilmesinde önemli bir boşluğu doldurmasını umuyoruz.

Sektörlerimizin gelişimini hızlandırmak amacıyla sürdürmekte olduğumuz çalışmaların bir parçası olarak bugün düzenlediğimiz konferansımızda, konuyla ilgili önemli değerlendirmeleriyle bizi aydınlatacak olan tüm konuşmacılarımıza teşekkürlerimi sunuyorum.

Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Attila Aşkar: Sizleri Koç Üniversitesi adına TÜSİAD-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu'nun toplantısında saygıyla selamlıyorum. Burada sanayi yapanlar, planlayanlar, bunun çıktılarını inceleyenler, analiz edenler olarak ve bu işleri yapacak insanları yetiştiren üniversite temsilcileri olarak bir aradayız. Türkiye bazı işleri yapmasını öğrendi. Sanayi kurmasını öğrendi, bunları çalıştırmasını öğrendi, uluslararası rekabette önemli başarılar aldı, bunları finanse etmesini, çıkan mal ve hizmetleri pazarlamasında epey mesafeler katetti, fakat gene de ilerlemesi ve yapması gereken değişiklikler var. Bunların bir kısmı dünyadaki rekabetten kaynaklanıyor, bir kısmı da inancıma göre dünyadaki yapısal ciddi değişiklikten etkileniyor. Gerçekten endüstri devriminde Türkiye geç kalmıştı, fikir yapısında da alt yapısında da bu sanayi devriminde treni kaçıran ülkeler arasında olmuştu. Şimdi ise yeni bir yapısal değişiklik içinde dünya endüstrisi. Üretilen mallar ve hizmetlerde bilgi girdisi fevkalade artmış durumda. Türkiye endüstrisinin de planlamasında göz önüne alacağı konulardan bir tanesi de bu bilgi girdisinin nasıl kullanılacağını, katma değeri nasıl etkileyeceğini hesaba katabilmesinde, bunun için kendisini organize edip ve üniversiteler olarak bizlere düşen de bu alanlarda bir taraftan bu işleri yapabilecek insanları bilgi çağının isteklerine göre yetiştirmek, bir taraftan da iş hayatı ile işbirliği içinde birbirimizi tamamlamaya gayret etmek. Ekonomik Araştırma Forumu da bu çabaların bir örneği. Bir taraftan üniversiteler iş hayatının, sanayinin sorunlarını öğrenirken bir taraftan da birikimlerini aktarma gayreti içindeler. Bir teorik makale okumuştum, endüstri çağının ekonomisi ve bilgi çağının ekonomisi arasında temel farklılıklar neler oluyor diye, belki ilginizi çeker diye aktarmak istiyorum.

Endüstri çağında en temel girdilerden bir tanesi hammadde ve klasik ekonomi teorisi klasik fizikten esinlenerek ona modellemeyle yapılmış bir teori. Çünkü ham maddeyi kullandıkça daha pahalıya mal oluyor, biraz da basitleştirirsek, demire ihtiyacınız varsa, kömüre ihtiyacınız varsa başta en kolay bir şekilde ucuz maliyetle yapıyorsunuz talep arttıkça bunları daha pahalı maliyetle yapıyorsunuz ve bu bir azalan randımanlar olayına sebep oluyor ve bu da aynı fizikteki sürtünmenin bir hareketi dengeye getirmesi gibi, bir salıncağı düşününüz, bu bir salınım yaparken sürtünme kuvvetleri sonucu bir yere gelip duraklıyor. Bu sürtünmenin rolünü ekonomide de azalan randımanlar kanununun yaptığı inancı üzerine bir teorik düşünceler ortaya konuluyor. Halbuki bilgi çağına girdiğiniz zaman en önemli girdilerden birisi bilgi fakat ham maddeye göre bilginin temel bir farkı var. Ham maddeyi kullandıkça fiyatı artıyor, bilgiyi kullandıkça fiyatı azalıyor. Dolayısıyla ekonomiyi dengeye getiren temel bir unsur azalan randımanlar kanunu yerine kullandıkça sistemi dengeden uzaklaştıran yani negatif sürtünme dolayısıyla sisteme enerji enjekte eden bir temel girdiyle karşılaşıyorsunuz. Buradan yola çıkarak bilgi çağı teorisinin oldukça farklı olması gerektiğine inanılıyor. Yani denge kavramı pek temelde kalkmayacak ama denge kavramından vazgeçerek küçük küçük dengeler etrafında sistemin bir miktar salınıp ondan sonra bir başka denge konumuna geçeceği umuluyor.

Bu da planlamacıların ve bu işleri uygulayanların hayatlarını zorlaştıracak bir şey, çünkü kaos teorisi ile çalışmanız gerekecek. Çünkü sistem çok büyük bir denge konumuna çeken, azalan randımanlar kanunundan, sürtünme kuvvetinden mahrum, onun yerine sisteme boyuna enjekte edilen innovasyon bilgi nedeniyle sistem bu genel denge konumunu kaybedip bazı denge konumları etrafında bir süre kalıp ondan sonra bir başka denge konumuna geçecek ve böylece fevkalade oynak, hareketli bir ekonomik yapıyla karşılaşacağı hakkında bu bilgi çağı ekonomisinin teorisinin henüz olgunlaşmadığı ama olsa bile bunun bir kere linear bir teori olmayacağı çünkü dengede çeken arzla talep birbirini karşılayıp bir dengeye getirecekten mahrum olup bir sürü denge olabilecek. Bir sürü dengeyi yapabilmek için de no linear ve kaos teorisini içeren bir ekonomik teorisi yapılacağı makalesini okumuştum ve çok da ilgimi çekmişti. Dolayısıyla şimdiden sonraki bilgi çağının sanayicileri, üreticileri daha zor bir ekonomik düzenle karşılaşacaklar. Akademisyenler için de herhalde çok ilginç fakat aynı şekilde karmaşık ve zor problemle karşılaşacaklar diye okumuştum.

Üniversiteler açısından araştırma ve bilgi üretme her zaman önemli olmuştu, fakat üniversitelere ikinci bir boyut daha geliyor, innovasyon konumu. İnnovasyonda şimdiye kadar üniversite kültürüne biraz yabancı da bir konu. Çünkü innovasyonun içinde pazar ve talebi düşünmek zorundasınız. Temel bilimciler olayların özünü yakalamaya çalışır, uygulamalı bilim yapanlar da bunlardan hayatımızı iyileştirecek sonuçlar çıkarmaya çalışırdı, fakat pazarı ihmal ettiğiniz zaman çok ilginç şeyler de yapsanız, iğnenin gözüne bir delik daha açmış bir insan gibi enteresan fakat bir işe yaramaz sonuçlarla ortaya çıkıyorsunuz. Üniversitelere de talebi de göz önünde tutmak zorunluluğu getiriyor, bu da kolay da bir iş de değil. Çünkü bir insanın meziyetleri, yetenekleri de sınırlı bir de talebi de göz önünde tutacaksınız, fakat buna da ilgi göstermediğiniz takdirde sizin çalışmalarınıza, ürettiğiniz bilgilere talep az olacak. Dolayısıyla bu temel bilim, araştırma-geliştire ve innovasyon zincirinin bir şekilde tamamlanması lazım. Burada da belki de eskiden olduğundan daha çok iş hayatı, üniversite ortak çalışmalarına ihtiyaç olacak.

AB, 2002 senesinde Madrid'de bir deklarasyona imza attı, bütün AB ülkeleri bilgiye dayalı ekonomilerde ilerlemek istiyorlar ve bunun için de milli gelirlerinin % 3'nü araştırma-geliştirmeye ayıracaklarını taahhüt ettiler. Türkiye'de bu oran %. 07, yani % 1'in altındadır. Türkiye, % 3'e çıkmayı pek gerçekçi görmedi ama 2010 senesinde % 2'yi araştırma-geliştirmeye ayıracağını taahhüt etti. Türkiye'nin milli gelirinin 500 milyar dolar olacağını düşünürseniz, 10 milyar dolar bu alanda araştırma-geliştirmeye ayrılacak. Gerçekten üniversiteler olarak biz bunun etkilerini görmeye başladık. Örneğin projeler sanayi ile ortaklaşma olarak yapılabiliyor. Bu arada da bir ortak kültüre de varmamız lazım. Boyuna şikayet edilir, benim 20'li yaşlarımdan itibaren sanayi üniversite işbirliği neden olmuyor diye hep şikayet ederiz karşılıklı. Sanayiciler üniversiteyi eleştirirler, işte üniversite fildişi kulesine çekilmiş iş hayatının ihtiyaçlarını bilmiyor. Üniversite sanayini, iş hayatını eleştirir onlar araştırma-geliştirmeye değer vermiyorlar, çabucak sonuç almak istiyorlar diye. Bu konuda da bir ortak kültüre varmamız gerekiyor diye düşünüyorum çünkü temelde bazı zorluklar var. Bunu negatiflik için söylemiyorum ama ikisinin değer ve ihtiyaçlarında şöyle bir temel fark var, sanayi daha kısa zamanda sonuç getirir ve spesifik alanlarda sonuç bekliyor. Akademik değerler açısından baktığınız zaman dar

spesifik alanlardaki bulgular, akademik değeri az olan işler ve genelde de akademik işlerde genellemelere daha değerli olduğu için uzun sürede geri getirisi olan problemler akademik değerlerde ilgi görüyor. Bu arada bir ortak çalışma zemini de bulabilmemiz lazım. Bunu negatiflik için söylemiyorum ama onlar bizi anlamıyorlar, biz onları anlamıyoruz yerine nerelerde değer sistemimizde farklılıklar var, bunları görüp, artık Türk sanayi de belli bir olgunluğa ulaştı, orta dönemde geri dönüş olacak projelere de ilgi gösterebilir diye umuyorum. Üniversiteler de iş hayatını ve sanayi daha iyi tanıyarak ve bu Lizbon deklarasyonundan sonra Türkiye'de ortaya çıkacak kaynakları belki de ülkemizin gelişmesi için birlikte daha iyi kullanabiliriz diye düşünüyorum. Sanayici bir dostumun güncel dile indirgenerek söylediği bir örnekle kapatmak istiyorum, kendisi tekstilde çalışan bir arkadaşımdı ve diyordu ki, biz kilometrelerce poplin yapıyoruz ve bunu satmaya çalışıyoruz, kravatlara da meraklıydı herhalde, ben bu kravata 300 dolar ödedim, küçücük bir parçaya! Bu da innovasyon, dizayn, tasarım gibi konularda Türkiye'nin ne kadar mesafe kaydetmesi gerektiğini gösteriyor. İlave değer yapacak konulara Türkiye'nin önem vermesi gerekiyor. Herhalde bu sanayi politikalarını yaparken de bir taraftan dünyanın geçirdiği bu yapısal değişikliği artık güncel, sıradan ihtiyaçları yapabilen, gerçekleştirebilen bir sanayinin ileri bir kademeye çıkarak daha yüksek getirileri olan alanlara nasıl geçeceğini de düşünmesi gerek diye düşünüyorum.

Hepinizi saygıyla selamlıyorum, Müsteşar Yardımcımız Sayın Fikret Sevinç'i konuşmasını yapması için buraya davet ediyorum. Teşekkür ederim.

Fikret Sevinç: Sayın hocalarım, değerli misafirler, uluslararası uygulamalar ışığında Türkiye için Sanayi Stratejisi Arayışları konulu konferansa çok istediği halde mazereti nedeniyle katılamayan Sanayi ve Ticaret Bakanı Sayın Zafer Çağlayan'ın selamlarını ve başarı dileklerini ileterek sözlerime başlamak istiyorum.

Değerli katılımcılar, günümüz dünyasında toplumsal gelişmenin ve ekonomik büyümenin lokomotifini bilim ve teknoloji alanında ortaya çıkan gelişmeler oluşturmaktadır. 21. yüzyılda ortaya çıkan bu paradigma yeni bir düşünme, yönetim ve üretim anlayışını da beraberinde getirmiştir. Mevcut üretim kodlarını ve kalıplarını değiştirmiş, emek yoğun üretim anlayışı yerini teknoloji yoğun üretime, bürokratik yönetim anlayışı ise yerini katılımcı ve şeffaf yönetim anlayışına bırakmıştır. Küreselleşme hızla gelişen ve yaygınlaşan bilgi ve iletişim teknolojilerinin de katkısıyla ülkelerin sosyal ve ekonomik gelişmelerini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu süreçte gerek organizasyon yapılarında gerekse iş yapma biçimlerinde büyük değişim gerçekleşmiştir. Uluslararası rekabette geleneksel mal ve hizmet üretimine yönelik talep giderek azalmaktadır. Onun yerine bilgi ve teknolojiye dayalı yeni endüstriler ikame olmaktadır. Ürünlerin piyasa ömürlerinin kısa olması firmaları, sektörleri dolayısıyla ülkeleri bu hızlı ve yeni süreçte modern teknolojilerin üretilmesi ve benimsenmesine yönelik strateji ve politikalar üretmeye mecbur kılmaktadır. Bir kişilik istihdam yaratmanın maliyeti sanayi sektöründe 150.000 dolara, hizmet ve ticaret sektöründe 50-60.000 dolara, yazılım sektöründe 5-10.000 dolar civarına düşmektedir.

Değerli misafirler, öncelikle cevabını aramamız gereken husus, neden bir sanayi stratejisi hazırlamanın gerektiğidir. Mal ve hizmet piyasalarında yaşanan hızlı liberalleşme ile

birlikte iletişim ve ulaştırma alt yapısında sağlanan hızlı gelişmelerin de etkisiyle dünyada yaygın bir küreselleşme süreci yaşanmaktadır. Bu süreçte politika ve uygulamaların da belirli ölçüde uluslar arası nitelik kazandığı ve küreselleştiği de bir gerçektir. Küreselleşmenin özellikle bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde yerelin önemini azaltmadığı ulusal düzeyde geliştirilecek rekabetçi üstünlüklerin uluslar arası başarının temelini oluşturduğu inancındayız. Yüksek oranlı ve istikrarlı büyümenin sağlanabilmesi, rekabetçi üstünlüklerin geliştirilebilmesi ve mukayeseli üstünlüklerimizin rasyonel bir analizine dayalı olarak küresel fırsatların değerlendirilmesi halinde mümkündür. Türkiye'nin bir sanayi stratejisi hazırlaması gerektiği TOBB, TÜSİAD, İSO gibi özel sektör kuruluşları başta olmak üzere toplumun pek çok kesimi tarafından uzun zamandır dile getirilmektedir. Ayrıca AB ile yürütülen müzakereler kapsamında da işletmeler ve sanayi politikası faslı çerçevesinde Türkiye'nin bir sanayi stratejisi hazırlaması beklenmektedir. Gelişmiş ekonomilere sahip, piyasa ekonomisini iyi işleten ülkelerde devlet müdahalesi olmaksızın fiyat mekanizması en verimli kaynak tahsisi unsuru olabilir. Ancak bizim gibi gelişmekte olan, yapılması gereken pek çok şeyin ve birçok sektörel sorunun bulunduğu ülkelerde devletin uygun sanayi politikası geliştirmesi gerekliği ortaya çıkmaktadır.

Sayın katılımcılar, bir sanayi politikası çerçevesine ihtiyaç kısaca ortaya konulduğuna göre ikinci soru sanayi stratejisinin nasıl hazırlanmasının uygun olacağıdır. Bu strateji özel kesimin etkin katılımıyla tespit edilmiş, güçlü ve zayıf noktalarıyla fırsat ve tehditler analizine dayalı orta, uzun vadeli temel vizyon ve stratejileri ortaya koymalıdır. Sanayi politikası farklı politika alanlarıyla kesişen yatay bir alandır. Bu bağlamda vergi, sosyal güvenlik, dış ticaret, KOBİ, çevre, bölgesel gelişme, alt yapı, lojistik, eğitim, teşvik politikaları gibi diğer politik alanlarındaki temel öncelikleri ve gelişmeleri dikkate alarak bunların olası etkileri iyi değerlendirilmelidir.

Diğer politika alanlarının, politika ve mevzuat oluşturma aşamasında sanayideki beklenti ve gelişmeleri dikkate almalarına katkı sağlayacak hedef ve stratejik amaçları bulunmalıdır. Yatay politikaların yanı sıra sektörlere özgü sorunların çözümüne katkı sağlayacak her bir sektörün rekabet gücünü geliştirmeye yönelik politika ve somut tedbirleri bulunmalıdır. Başarılı bir stratejide katılımcılık, sahiplenme ve uygulama en önemli 3 husustur. Stratejinin hazırlanması aşamasında Türkiye'nin çok ciddi bir politika oluşturma birikimi olduğundan hareketle bu birikimden faydalanabilmek için ilgili kamu kurumlarıyla iyi bir organizasyon sağlanmasına, özellikle stratejinin hazırlanmasında özel sektörün ciddi katılımına, önerilen vizyon ve stratejilere ulaşmak için neyin ne zaman ve kiminle yapılacağına dair tedbirler setinin geliştirilmesine, bu tedbirlerin bir eylem planı şeklinde ilgili kamu ve özel sektörle işbirliği içinde gerçekleştirilmesine ihtiyaç duyulacaktır.

Çok değerli misafir, sonraki soru, nasıl bir sanayi stratejisi hazırlanacağıdır. Amaç, Türk sanayinin yüksek verimlilikte ve yüksek katma değerli bir yapıda sürdürülebilir bir rekabet gücüne kavuşmasıdır. Uluslar arası piyasalarda rekabet eden ülkeler değil firmalardır. Uluslar arası rekabet gücü olan sektörlere daha doğrusu firmalara sahip olan ülkeler sürdürülebilir makro dengelere, yüksek istihdama ve yüksek refah seviyesine sahip olabilecektir. Hazırlanacak sanayi stratejisi son dönemde oldukça önemli

kazanımların elde edildiği makro ekonomik göstergeleri sürdürülebilir kılmak için bu politikalarla uyumlu mikro tedbirleri içerecektir. Bu anlamda sanayi bilgi sisteminin oluşturularak sanayici ve diğer karar alıcılara sağlıklı bir bilgi setinin sunulması, sektörel yapıyı dikkate alan daha seçici ve etkin bir teşvik sisteminin geliştirilmesi, girişimcilerimiz için uygun iş ortamının tesisi, ülkemizi global rekabette öne geçirecek kümelerin tespiti ve gerekli tedbirlerin alınması ilk olarak ele alınması gereken hususlar olacaktır. Türkiye'de son dönemde ihracatı hızla artan ve hızla büyüyen sektörlerin ithalat gereğinin de arttığını görüyoruz. Küreselleşme sürecinin sunduğu fırsat ve tehditlerin iyi değerlendirilmesi ve sanayideki yapısal dönüşümün sağlıklı yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede bir yandan Türk sanayinin sorunlarını dikkate alırken diğer taraftan dünyadaki gelişmelere uygun özellikle sanayi sektörlerinin katılımıyla tüm kamu ve özel kesimin sahiplendiği uygulanabilir bir stratejinin ortaya konmasına çalışılacaktır.

Sayın hocalarım, çok değerli misafirler, sanayi ve çalışma bakanlığımız bütün bu çalışmaların kalbinde yer alacaktır. Hem sanayi politikalarının tüm kurumlarla bir takım ruhu içinde belirleyecek ve uygulayacak hem uluslar arası standartlarda piyasa denetim ve gözetim yapacak hem tüketici haklarının takipçisi olacak hem de Türk girişimcilerinin devletle ilgili tüm sorunlarının çözümü için çalışacaktır. Artık genel ifadelerle bir yere gidemeyiz. İstihdam, yatırımları arttıracağız, eğitime önem vereceğiz, ihracatı destekleyeceğiz türü yaklaşımlar, bu işi bilenler üzerinde hamasetten başka bir etki yapmamaktadır. Bizler artık sektörleri iyi tanıyacağız. Temayüz etmiş, küresel rekabet şansı olan veya olmayan kümeleri güçlü ve zayıf yönleriyle bileceğiz. Bunun için değer zincirinin ham madde temininden üretime iç ve dış pazarlarda satılmasına, satış sonrası hizmetlerine kadar tamamını inceleyip gerekli önlemleri alacağız. Girişimcilerimizi birebir tanıyıp her birine müstakil danışmanlık vereceğiz, yollarını açacağız.

Sayın başkan, değerli katılımcılar, sözlerime son verirken her alanda küresel rekabete dayalı sanayiye ayak uydurabilmenin, ayakta kalabilmenin ve rekabeti sürdürebilmenin endüstriyel teknolojileri yenilemekten, yeni buluşlardan ve yeniliklerden geçtiğini bir kere daha vurgulamak istiyorum. Bu nedenle özel sektörümüzü temsil eden irili, ufaklı tüm işletmelerin mutlaka bilgiye ve teknolojiye yatırım yapması, bir ar-ge birimi oluşturarak yenilikler, buluşlar peşinde koşması gerekmektedir. Dünyadaki hızlı değişime ayak uydurabilmenin en temel yolu budur.

Ben bir Harvard ürünü değilim ama Harvard üniversitesinde kısa bir programa katıldığımda bir gözlemim var, sayın hocamın en son belirttiği hususa bir atıf yapmak istiyorum, o kısacık dönemde gördüğüm şey şu ki, gerçek hayatta işe yaramayan teorinin bir kıymeti yok. En azından ben öyle algıladım.

Bir kere daha bu konferansı düzenlediği için TÜSİAD yönetimine ve siz değerli katılımcılara teşekkür ediyor, bu konferansın ülkemize ve sanayicilerimize hayırlı olmasını temenni ediyorum.

Kamil Yılmaz: Ben kısaca Dani Rodrik'i tanıtmak için kürsüye çıktım ancak daha önce Ekonomik Araştırma Forumu olarak başlattığımız bir çalışma ve hizmet konusunda

bilgilendirmek istiyorum. Konferans notu olarak dağıttığımız belgenin son sayfasında Türkiye veri grafikleri başlıklı bölümü eğer okursanız, Ekonomik Araştırma Forumu olarak Merkez Bankası Elektronik veri dağıtım sistemi vasıtasıyla ulaşabildiğiniz bütün verilerin basit tek değişkenli grafiklerini, tablolarını elde edebileceğiniz bir hizmet hazırladık. Şu anda bunu tamamen internet üzerinden gösterme imkanım yok, en azından zamanımız da dar ama web sitemize girerseniz bunu çok rahat görebileceksiniz. Hem eğitmenler için hem gazeteciler, köşe yazarları için de faydalı olacağını düşündüğümüz bir hizmet olduğunu düşünüyorum ve bu konuda düşünceleriniz olursa ve bize iletirseniz teşekkür ederiz.

Dani Rodrik, Harvard Üniversitesi John F. Kennedy Kamu Yönetimi Yüksek Okulunda uluslararası ekonomi politikası profesörüdür. Kamu yönetimi uluslararası kalkınma programında da ders vermektedir. Uluslararası iktisat, iktisadi kalkınma ve ekonomi politikası konularında birçok yayını bulunmaktadır. Araştırmalarının odağında iyi bir ekonomi politikası nasıl olur ve neden bazı ülkeler, hükümetler bu politikaları uygulamakta diğerlerinden daha başarılıdır gibi sorular bulunmaktadır.

Dani Rodrik Amerika'da ve Avrupa'da çeşitli araştırma kurumları ile birlikte çalışmaktadır. Bunlar arasında National Brueau of Economic Research, Center for Economic Policy Research, Center for Global Development, Peterson Institute for International Economics ve Council on Foreign Relations yer almaktadır. Kendisi 2007 yılında New York merkezli Sosyal Bilimler Araştırma Konseyi tarafından Albert Hirshman adına ilk defa verilen ödüle layık görülmüştür. Ayrıca Dani Rodrik'e iktisadi düşüncenin sınırlarını genişlettiği gerekçesiyle Antwerp Üniversitesi tarafından Fahri Doktora derecesi verilmiştir bu yıl içinde. Prof. Rodrik ayrıca Carnegie, Ford ve Rockefeller Vakıflarından da araştırma bursları almıştır. Prof. Rodrik'in makaleleri Amerikan Economic Review, Journal of Political Economy, Journal of Ecoomic Growth, Journal of Development Economıcs gibi çeşitli akademik dergilerde yayınlanmıştır. 1997'de yayınladığı 'Has Globalization gone Too Far' kitabı, Business Week tarafından son 10 yılın en önemli ekonomi kitaplarından birisi ilan edilmiştir. Rodrik'in en son kitabı burada da en azından yansıttığımız 'One Economics Many Recipes, Globalization Institutions and Economic Growth' aslında bugün yapacağı daha geniş bir ekonomik büyümeye ve küreselleşme çağında ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi için ülkelerin kendi kurumlarını geliştirmelerinin ne kadar önemli olduğunu vurguladığı bir çalışma. Kendisi ayrıca 2003 yılında yayımlanan "In Search of Prosperity, Analytic Narratives on Economic Growth" adlı kitabın editörü ve 1999 yılında yayımlanan "The New Global Economy and Developing Countries, Making Openness Work" adlı kitabın yazarıdır. Rodrik'in son dönemdeki araştırmaları, ekonomik büyümenin belirleyicileri ve uluslararası ekonomik entegrasyonun sonuçlarına odaklanmaktadır. Prof. Rodrik, ekonomi doktorası ve Kamu Yönetimi yüksek lisans derecelerini Princeton Üniversitesi'nden, Lisans derecesini ise Harvard Üniversitesi'nden almıştır. Son bir not olmak üzere kendisinin bilimsel makalelerinin yanı sıra günlük olarak izleyebileceğiniz internet üzerinde blog'u da bulunmaktadır. Bu blog'a direkt olarak kendi web sitesinden ulaşabilirsiniz ve Türkiye'yi de ilgilendiren çok önemli ekonomik konularda kısaca da olsa fikirlerini belirtmekte ve çok güzel tartışma ortamı yaratmaktadır. Ben Dani

Rodrik'e davetimizi kabul edip geldiği için ve bugün bu konuşmayı yapacağı için çok teşekkür ediyorum ve kendisini kürsüye davet ediyorum.

Dani Rodrik: Sayın Karamercan, Sayın Aşkar, Sayın Sevinç, saygıdeğer konuklar, öncelikle beni davet ettiği için TÜSİAD-Koç Üniversitesi EAF'a teşekkür ediyorum. Kamil Yılmaz'a özellikle teşekkür ediyorum son kitabımın reklamını yaptığı için.

Sanayi politikaları artık gerçekten bütün dünyada gündeme yeniden geri dönmüş bir konu olarak önümüze çıkıyor. Yeniden geri dönmüş diyorum çünkü bundan 10-15 sene önce hiç olmazsa genelde dünyada pek fazla tartışılması artık yapılmayan ya da en azından ikinci plana atılmış bir konu olarak ortaya çıkmıştı. Çünkü 10-15 sene evvel genel iktisat politikalarına yön veren anlayış özellikle sanayiye yönelik politikaların bir önemi olmadığı şeklinde piyasa sistemi serbest olarak işleyişe geçtiği takdirde sanayi için özel destek veya teşvik politikalarına gerek duyulmayacağı şeklinde bir kanıydı. Fakat birazdan geri döneceğim gibi son 20 senenin, 10-15 senenin deneyimleri aslında gerçekte başarılı olan ülkelerin bir çeşit sanayi politikaları izleyen ülkeler olduğu, sadece serbest piyasaların işlemesiyle yüksek büyüme sağlanmadığı gerçekleri biraz daha fazla önümüze serilmiş oldu.

Bu konuda söylenebilecek olanlar nedir, dışardan gelip de Türkiye'ye devamlı şu reformları ya da bu reformları yapacaksınız diye herhalde çok kişiden benzer konferanslar duymuşsunuzdur. Ben de geldiğim zaman aklımdan aynı konular geçiyor, dışardan böyle gelen insanların akademik saygınlıkları ne kadar yüksek ya da düşük olursa olsun acaba böyle bir tartışmaya katabilecekleri ne olabilir?

Ben söylediklerimi geniş bir çerçeveye oturtmaya çalışacağım, Türkiye'ye uygulanabilirliği olduğunu düşündüğüm bir çerçeve. Ama önce kendi bir deyimimle konuya girmek istiyorum çünkü bu benim böyle konulara girmemi şekillendirmiş bir tecrübe. Bundan birkaç sene evvel bir Güney Amerika ülkesine davetliydim. Orada Maliye Bakanlığının davetlisi olarak başka bir akademisyen grubuyla beraber ekonomi politikalarını inceliyordum ve Maliye Bakanı bizi bir briefinge davet etti. Kendisi ve yanında yardımcıları oturdular ve biraz sonra size sunacağım şekilde bize bir power point sunumu hazırlamıştı. Ve sonra da o ülkenin yapmış olduğu reformlar dizisini bize sundu ve sonra da dedi ki, gerçekten her alanda çok değişik reformlar yapılmış, dedi ki biz birinci nesil reformları yaptık tükettik, onları artık hepsini temizledik. İkinci nesil reformları da yaptık bitirdik, şimdi üçüncü nesil reformlara başladık, onlarda da hayli mesafe kat etmiş sayılıyoruz ve o toplantıdan çıktığımızda hangi ülkede olduğumuzu bilmesek diyeceğiz ki bu gerçekten her açıdan başka benzer ülkeleri geride bırakmış bir ülke, herhalde büyüme oranı çok yüksek, istihdam çok yüksek, sanayileşme oranı da hayli başarılı. Halbuki içinde bulunduğumuz ülke tamamen tersi bir ülke idi. Büyüme neredeyse 0, istihdam yaratmayan, sanayisi bir yere gitmeyen, çalışanlarının büyük bir kısmı ancak Amerika'da iş bulup da gelirlerini ailelerine yollayan ve gerçekten ekonomisi başarısız bir ülke idi. Öte yandan kağıt üzerinde yaptığı reformlara baktığınız zaman gerçekten çok şey yapılmış gibi görünüyordu. Bir ülkenin başarısını kaç tane reform yaptığı ile ölçmeye çalışırsanız aslında ortaya çok zayıf bir ilişki çıkıyor.

Buradan benim çıkarmaya çalıştığım sonuç, Türkiye çok değişik yönlerden az gelişmişliğin belirtilerini göstermektedir. Çok değişik yönlerden OECD ülkelerine göre geri kalmışlığımız vardır. Fakat bu demek değildir ki her şeyi, her an, hemen hepsini bir arada yapmamız gerekiyor. Önemli olan öncelikleri belirlemek, en önemli kısıtları, dar boğazları teşhis etme ve yapılan reformları o kısıtlar ve dar boğazlar üzerine odaklamak olacaktır. Onun için bence son 25 senenin ekonomik deneyimlerinden çıkarılabilecek en önemli sonuç varsa o da aslında başarılı olan ülkelerin bu teşhiste başarılı olmuş oldukları ve şablonlaşmış bazı reform kalıplarına uymak yerine kendi önceliklerine daha fazla uyarlanmış, belki daha az kapsamlı fakat yapıldığı zaman daha etkili reformlarla öne çıkmış olabilmeleri.

Şimdi bu kısa girişten sonra size önce yapacağım konuşmanın ana başlıklarını göstermek istiyorum. Burada biraz sayın Sevinç'ten kopya çekmiş gibi görüneceğim çünkü neredeyse başlıklar, onun kısa konuşmasındaki aynı başlıklar gibi. Önce sanayi sektörünün genelde Türkiye içinde veya aslında başka gelişmekte olan ülkeler için önemi üzerine kısaca değinmek istiyorum. Çünkü bu bize bir sanayi politikasının hangi amaçla uygulanması gerektiği konusuna ışık tutuyor.

İkinci olarak sanayi önemli olsa dahi niye özellikle sanayi destek ve teşvik politikaları gerekiyor? Niye özellikle devletin bu sektörü teşvik etmesi gerekiyor konusuna değinmek istiyorum.

Üçüncü olarak da sanayi politikasının nasıl bir çehreye kavuşturulması gerektiği konusunda bazı düşüncelerle konuşmamı kapatacağım.

İlk soru ile başlayayım, neden sanayi? Bence bunu sanayinin önünü göstermek için böyle bir grafik faydalı. Burada gösterdim, değişik sektörlerde ve Türkiye'de genelinde emek verimliliği. Yani bir işçinin ne kadar verimli olarak çalıştığı. Bir işçinin ne kadar ürettiği. Ve burada bir kıstas oluşturmak üzere kişi başına düşen milli geliri 100'e eşitledim ve o ilk sütunda Türkiye'de kişi başına düşen milli geliri görüyorsunuz, ilk sütun. İkincisi ekonomik olarak faal nüfus başına verimliliği gösteriyorum. Tabi Türkiye'de genç bir nüfus olduğu için ve önemli bir kısmı da 15 yaşından düşük olduğu için aslında Türkiye'deki çalışabilecek nüfus, Türkiye'nin genel nüfusundan daha düşük olduğu için o daha düşük nüfus üzerine yapılan bir verimlilik hesabı daha yüksek bir verimlilik ortaya çıkarıyor. O da %50 civarında bir artış getiriyor. Bir de aslında Türkiye'de çalışabilecek yaşta olan yani 15 ila 65 yaşı arasında ekonomik açıdan faal dediğimiz nüfus içersinde aslında %50'den fazlası şu anda çalışmıyor. Çalışanlar üzerine bir verimlilik hesabı yaparsak yani aslında işgücü verimliliğinin her bir çalışanın, bir işi olanın ne kadar ürettiğine bakarsak, o da ekonomi genelinde 350'ye kadar çıkıyor.

Ondan sonra bakmanızı istediğim diğer 3 sütun ise onlar değişik sektörlerdeki verimlilik. Ve tabi en yüksek verimlilik sanayide. Neredeyse sanayide 500'e kadar yaklaşıyor yani kişi başına düşen milli gelir 100 ise, sanayide çalışan kişi başına düşen verimlilik neredeyse 500'e kadar yükseliyor, neredeyse 4-5 kat arası. Öte yandan tarım sektöründe ve hizmetlerde verimliliğin çok daha düşük olduğunu görüyoruz. Tabii bu kayıt dışı

sektörü ayrı olarak gösterebilseydik, kayıt dışı sektörle organize sanayi arasında büyük verimliliği iyi olarak da görebilecektik. Şimdi bu neye işaret ediyor? Sanayi sektörü ile diğer sektörler arasında işçi verimliliği açısından büyük bir uçurum ve fark var. bu demek ki Türkiye genelinde bir verimlilik elde etmek istiyorsak bunun aslında en kısa yolu, sanayi dışında çalışan istihdam edilen çalışanları sanayide istihdam etmektir. Çünkü böyle bir kaynak transferi, iş gücünü bu şekilde transfer edebildiğiniz takdirde Türkiye genelindeki iş gücünün verimliliği arttırmış olacağız. O yüzden Türkiye genelinde verimliliği, sektör bazında, sanayideki verimliliği değil, Türkiye genelinde işgücü verimliliğini arttırmak istiyorsak bunun en etkili yolu ekonomik açıdan faal olan işgücünün sanayi ve sanayi ile ilişkili sektörlere aktarılması olacak. Sanayinin önemi esas olarak bence buradan kaynaklanmakta, değişik sektörler arasında iş gücü verimliliğinin çok büyük farklılık göstermesinde ve sanayinin en verimli sektör olmasında.

Bu nasıl sağlanacak? Bu ancak yapısal dönüşüm ile sağlanır. Yani sanayi dışındaki istihdam edilen ve faal olabilecek fakat halen çalışmayan nüfusun sanayide istihdam edilmesiyle.

Şimdi burada önemli bir konuyu vurgulamak istiyorum, Türkiye'de verimlilik denildiği zaman çoğunlukla verimliliği sektör bazında, şirket bazında, inovasyon, ar-ge, teknolojik yenilenme ile gerçekleştirilecek bir yenilik şeklinde düşünülüyor. Bu tabii her şirketin daima göz önünde bulundurmasını gerektirdiği, her şirketin karlılığını ve pazar payını arttırması için yapması gereken bir şey. Ancak Türkiye gibi gelişmekte olan ve demin size gösterdiğim gibi sektörler arasında büyük verimlilik farkı olan ülkelerde hızlı gelişme ve hızlı verimlilik artışı sektör bazında ve şirket bazında verimlilik artışından çok, kaynakların ve işgücünün düşük sektörlerden yüksek verimli sektörlere aktarılmasıyla sağlanır yani burada Türkiye'de verimliliği arttırmak istiyoruz, Türkiye'de milli geliri arttırmak istiyoruz, Türkiye'nin büyümesini istiyoruz diyorsak ve bunun yolunun da verimlilik olduğunu düşünüyorsak aslında Türkiye için bunu becermenin en kolay yolu düşük verimli sektörlerde çalışanların daha yüksek verimli olan sektörlere aktarılması. Kanımca hem istihdam hem refah yaratan büyüme istiyorsak öncelikle bunu bu şekilde sağlayabiliriz. 2001 krizinden sonra belki de daha belirgin bir şekilde ve bu aslında dünyada Türkiye konumunda olan diğer ülkelerde de görülen bir olgu, sanayide elde edilen verimlilik artışları önemli ölçüde küçülme ve konsolidasyon ile sağlandığı için yani şirketler nasıl işçi verimliliğini arttırıyorlar, kendi organizasyonlarını iyileştirerek ve büyük bir ölçüde küçülerek, işgücünü azaltarak. Bu her ne kadar şirket bazında ve belki de sektör bazında verimlilik sağlasa da ülke genelinde verimlilik sağlamamakta çünkü ülke ortalamalarına göre yüksek verimli çalışan işgücünün organize sanayiden kayıt dışı sektöre ya da hizmet sektörüne aktarılması şeklinde kendisini göstermekte ve o zaman biz sanayiye baktığımız zaman sanayide aslında verimliliğin arttığını görüyoruz ama ülke genelinde işgücü verimliliğin düştüğünü görüyoruz. Bu niye oluyor? Çünkü sanayi göreli olarak küçülüyor ya da yeteri kadar ekonomide payı artmıyor. Ve aslında Türkiye'nin kendi geçmişinde de hem ülke genelinde verimliliğin hem istihdamın en fazla arttığı dönemler zaten sanayinin en fazla genişlediği dönemler çünkü o zaman hem istihdam artıyor hem de kaynaklar, işgücü daha verimli sektörlere aktarıldığı için bu yapısal dönüşüm hızlı olduğu için verimlilik ve istihdam birlikte gidiyor.

Şimdi son döneme, 2001'den sonraki döneme baktığımız zaman sanayi sektörü aslında net işgücü arzı artışının çok ufak bir bölümünü istihdam ediyor. Şimdi bunu daha somut bir şekilde rakamlara dökmek için size çok kabaca bazı rakamlar göstereyim.

Bu 2001-2005 dönemi için çok kaba bir hesaplama. Bu dönemde ekonomik olarak faal nüfustaki artış 3.4 milyon olmuş. Aynı zamanda tabii tarım sektörü de daraldığı için devamlı çalışan kaybettiği için bu sektörde de 1.5 milyonluk bir işgücü kaybı olmuş. Bu ikisini eklediğimiz zaman toplam tarım dışı ve diğer sektörler tarafından istihdam edilmesi gereken neredeyse 5 milyonluk bir ek işgücü arzı ortaya çıkmış. Şimdi bu dönemde bu 5 milyonluk ek işgücü nasıl ve nereye gitmiş? Bunun ancak onda biri sanayide istihdam edilmiş. Geri kalan %32'si hizmetlere gitmiş. Ve çok büyük bir bölümü ise aslında çalışmıyor, ekonomik olarak faal olabileceği halde yani 15 – 65 yaş arasında olduğu halde şu anda çalışmıyor. Şu anda zaten Türkiye'de kentlerde işgücüne katılma oranı en düşük ülkeler arasındayız. Şimdi, şöyle düşünürsek aynı dönemde bu ek işgücü yani 5 milyona yakın işgücü aslında sanayi sektöründe istihdam edilebilseydi kişi başına ek milli gelir artışı neredeyse %20 civarında olurdu yani hiç kimse ar-ge'sini arttırmamış olsun, inovasyon yapmamış olsun, tek yapabildiği şey kapasite artırımı ve istihdam artırımı ile bu ek işgücünü absorbe edebilmiş olsaydı Türkiye bugün beşte bir oranında daha zengin bir ülke olurdu. Bu size sadece aslında Türkiye'deki genel emek verimliliği ve gelişim hızını arttırmak için yapısal dönüşümün ne kadar kuvvetli bir itici bir güç olabileceğini göstermek için sayılara dökülmüş bir örnek.

Sanayin önemini kabul etseniz dahi sorulacak ikinci soru, neden özellikle devlet sanayi teşvike yönelik bir politika üretip uygulamalı? Bu soruyu sormak önemli çünkü klasik neoliberal düşünce tarzına göre aslında böyle bir politikaya gerek yok çünkü yeterli hızda sanayileşmek için gerekli olan sadece piyasa mekanizmalarının iyi çalışmasıdır. Piyasa mekanizmaları nasıl iyi çalışır? Bu hem piyasaların serbest işlemesinin önündeki engellerin kalkmasını gerektirir yani piyasaları liberalize edersiniz. Öte yandan da piyasayı genel olarak destekleyen kurumların iyileşmesini sağlarsanız. Bunu sağladığınız takdirde de sanayileşme zaten kendiliğinden gerçekleşir. Bunun dışında özellikle sanayi sektörüne öncelik veren, destek ve teşvik politikalarına gerek kalmaz. Konuşmamın başında da söylediğim gibi aslında bundan belki 10 sene kadar önce genellikle ekonomik politikalara yerleşmiş anlayıştır ve hatta bugün dünyada bazı yerlerde hala genel düşünce bu şekilde.

Öte yandan zaten destek ve teşvik dediğimiz zaman devlet müdahalesinden bahsediyoruz. Bu anlayışa göre devlet müdahalesi pratikte yolsuzluk, istismara yol açtığı için çözmeye çalıştığı bazı gerçek sorunlar olsa dahi bu sorunlardan daha da büyüklerini yaratacak bu yüzden zaten böyle devlet müdahalelerine gerek yoktur bu anlayışta.

Ben bu görüşe katılmıyorum ama tabii neden katılmadığımı da açıklamakta fayda var. en önemlisi, her ne kadar bu anlayışa teorik bazı cevaplar getirmek mümkünse de aslında en önemlisi ampirik bulgular yani yakın geçmişteki tecrübeler. Ve bu tecrübeler neoliberal anlayışla çelişiyor. Birinci olarak söylemek istediğim, genel anlamda piyasayı destekleyen kurumların iyi çalışması ile sanayi sektörünün performansı arasında ilişki

çok zayıf. Yani genellikle Türkiye'de işte zaten yargı sistemi iyi çalışmaz da, piyasa düzenlemeleri iyi değildir de siyasi istikrarsızlık vardır filan ve bu yüzden zaten sanayinin genişlemesi mümkün değildir şeklinde bir düşünce sık sık ortaya çıkar ama aslında bunu biraz daha derinlemesine düşündüğümüz zaman biraz da ampirik bulgulara baktığımız zaman bu genel kurumların iyi çalışması ile sanayileşmenin hızı ve sanayinin performansı arasında o kadar sıkı bir ilişki yok. Size şöyle göstereyim.

Burada değişik ölçütlerle Türkiye'deki kurumların çalışmasını OECD ülkeleri ile karşılaştırdığımız zaman tabii ki arada çok büyük fark çıkıyor. Bu hepimizin bildiği bir şey. Bunlar Dünya Bankası Yönetişim göstergelerinden aldığım bazı bilgiler, burada değişik alanlarda ki soldan başlıyorum, kamu yönetiminin etkinliği, piyasa düzenlemelerinin iyi çalışıp çalışmadığı, yargı sisteminin iyi çalışıp çalışmadığı, yolsuzlukların üstüne gidilip gidilmediği veya kontrol edilip edilmediği ve siyasi istikrar konusunda Türkiye OECD ülkeleriyle nasıl kıyaslanıyor ve arada çok büyük farkı görüyorsunuz ve bu farkı gördüğünüz zaman dersiniz ki tabii Türkiye'de kurumlar bu kadar kötü çalışırken sanayi nasıl iyi olsun? Öte yandan sanayinin iyi çalıştığı ve Türkiye'nin rekabet açısından şu an en fazla başını ağrıtan ülkelere bakalım, Çin ve Hindistan. Aynı göstergelere Çin ve Hindistan'da baktığımız zaman aslında görüyoruz ki bunların hiç birinde genelde Çin ve Hindistan Türkiye'nin ilerisinde değil. Kamu yönetiminin etkinliği olsun, piyasa düzenlemelerinin çalışması olsun, yolsuzluklar olsun, siyasi istikrar olsun, bunların hiçbirinden aslında sanayide son 20-25 senede çok önemli adımlar atmış ve çok hızlı büyüme oranları yakalamış ülkeler kurumlarını iyileştirdiler diye genel anlamda siyasi istikrar buldular ya da piyasa düzenlemelerini iyi becerdiler ya da yolsuzlukları aradan çıkardılar, ya da kamu yönetiminin etkinliğini arttırdılar diye bu noktaya gelmediler. Bunlar kendi içersinde faydalı olan şeyler ama sanayileşmeyi düşünüyorsak teşhisi daha doğru koymamız lazım ve daha spesifik olarak düşünmemiz lazım aslında sanayinin önünü açan ya da tıkayan şeyler nelerdir diye.

Bu bence birinci nokta yani sadece piyasaları iyi işletmekle ve piyasaları işleten kurumların niteliğinin iyi olması sanayi performansını mutlaka ileri götürecek bir şey olarak görmek bence stratejik olarak doğru bir anlayış değil.

İkinci nokta, hızlı büyüme ve sanayileşmeyi gerçekleştirmiş her ülkede ki size iki tane örnek verdim, daha fazlasını vereceğim şimdi, her ülke bir çeşit sanayi politikası uygulamış ve bununla ilişkili olarak da neoliberal anlayışı uygulamaya çalışmış ülkeler ise geçmişteki performanslara oranla başarısız kalmışlar. Bu konuda size bir iki tane daha detay sunayım.

Ülke deneyimleri olarak tabii hepimizin bildiği Doğu Asya kaplanları var. bunlar özellikle Güney Kore ve Tayvan, 1960'ların başlarından başlamak üzere 60 ve 70'lerde çok büyük büyüme oranları yakalamış ve özellikle sanayi ihracatında çok başarılı olmuş ülkeler. Bunların sanayi politikalarına baktığımız zaman çok belirgin ve sanayi teşvik eden kredi sübvansiyonları, vergi indirimleri, yoğun ihracat teşvikleri görüyoruz. Bu zaten bilinen bir şey. Güneydoğu Asya ülkelerine döndüğümüz zaman bunlar daha çok 1970'lerden sonra atılım yapmış olan Malezya, Tayland gibi ülkeler. Bunların sanayi politikalar biraz değişik bir çehre göstermişler. Bunlar daha çok doğrudan gelen yabancı

yatırımcının sübvansiyonu ve serbest ticaret bölgeleri üzerine inşa edilmiş sanayi politikaları. Çin'e dönüyoruz, tabii Çin'de sanayi politikasından bol şey yok. Her alanda çeşitli yatırım ve ihracat teşvikleri, değişik bölgelerde, değişik eyaletler tarafından uygulanan değişik teşvikler ve politikalar. Yabancı yatırımcıya yerli girdi kullanmasını zorlayıcı yaptırımlar ve aynı zamanda bu yabancı firmalara yerel firmalara teknoloji aktarma zorunluluğu. Ve bu önümüze şöyle ilginç bir tablo çıkarıyor, Çin'de yabancı yatırımcının öneminin büyük olduğunu biliyoruz. Fakat Çin'de başka ülkelerdekine kıyasla yabancı yatırımcı çok değişik bir çehre gösteriyor, o da özellikle Çin'de devletin itmesiyle yabancı yatırımcı daima yerel firmalarla ortaklık yapmaya Joint Venture'lara itilmiş. Yani bu değişik 4 tane sektördeki durumu gösteriyorum size, cep telefonları, bilgisayarlar, radyo televizyon gibi kahverengi eşyalar ve bir de beyaz eşya buzdolabı gibi mallarda, sırf %100 yabancılar tarafından işletilen, mülkiyeti sırf yabancı olan firmalar JV'ler ve bir de yerel firmalar, piyasa yapısını görüyorsunuz, yani burada ağırlık kesinlikle JV'larda ve bu tamamen bir devlet politikası olarak ortaya çıkmış. Bu sayede devlet teknoloji transferinin yerel sanayiye bu şekilde aktarılabileceğini düşünmüş. Biliyorsunuz bu ortaklar yerel ortaklar daha sonra kendi firmalarını kurup aynı zamanda dünya piyasalarında bağımsız olarak ihracatçı ve hatta önemli bir güç haline gelebiliyorlar ve hatta Lenovo gibi bir şirket ondan sonra gidip IBM'in diz üstü bilgisayar bölümünü satın alabiliyor.

Güney Amerika'ya dönüyoruz, burası aslında tabii 1980 sonlarında ve 1990'larda eski ithal ikameci, Türkiye'ye benzer ithal ikameci politikaları geride bırakıp da bu demin size sözünü ettiğim neoliberal politika anlayışlarını en hararetle kabullenmiş ülke grubu. İlginç olan 1990'larda Güney Amerikanın ekonomik performansına ve verimlilik artışına baktığımız zaman bu ülkelerde verimlilik artışı Doğu Asya ülkelerine kıyasla yetersiz kaldığı gibi bu Güney Amerika ülkelerinin kendi yakın geçmişlerindeki performanslarına göre dahi yetersiz kalıyor. Buradaki rakamlara bakalım. Burada kıyaslama için Türkiye'yi de göstereceğim. Şimdi burada 2 ülke grubu ile Türkiye'nin işgücü verimliliğindeki ortalama artış oranlarını görüyorsunuz değişik dönemlerde. İlk grup ülke Doğu Asya, ikincisi Güney Amerika, üçüncüsü de Türkiye. Üç dönemde, 1960 ila 1980-90 arası dönem ve 90'dan 2003'e kadar olan dönem. Doğu Asya'ya baktığımızda her 3 dönemde işgücü verimliliği epey hızlı artmış. Yani işgücü verimliliğinde çok tutarlı bir büyüme. Güney Amerika'ya baktığımız zamanda yani ithal ikame edici dönemde 1980 evveli döneminde işgücü verimliliği ülke genelinde Latin Amerikada aslında çok fena büyümemiş yani doğu Asya ile kıyaslandığı zaman aslında biraz geride kalsa da o kadar da geride kalmayan bir performans. Tabii 1980'lerde dış borç krizi var, ülke ekonomileri makro dengeleri sarsıldığından çok olumsuz bir gelişme kaydediyorlar fakat 1990'lara döndüğümüz zaman yani bir makro istikrar sağlanıp da bu ülkeler yeniden büyümeye hazırlandıkları zaman işgücü verimliliğine baktığımız zaman bu neoliberal politikaların uygulandığı 1990'lar döneminde o sarı kutuya bakıyoruz Güney Amerika için, orada gördüğümüz çok düşük kalmış bir işgücündeki verimlilik artışı ve düşük kalması sadece Doğu Asya ülkelerine kıyasla değil aynı zamanda Güney Amerika ülkelerini ithal ikame edici politikaları yani sözde o kadar verimsiz olan o politikaları uyguladığı o döneme dahi kıyasla gayet yetersiz kalmış bir verimlilik.

Bu ikinci tablo aynı verileri bu sefer işgücü verimliliği üzerinden değil toplam faktör verimliliği üzerinden görüyorum aslında az çok aynı resmi ortaya çıkarıyor onun için bunun üzerinde kalmakta pek fazla fayda yok.

Bu arada Türkiye için ilginç olan aynı şekilde aslında ithal ikameci politika döneminde kayda değer faktör verimliliği görmüş olması ve tabii 90'lardan sonra, Sayın Karamercan 90'lar dönemi için kayıp dönem olarak bahsetti, ve gerçekten bu dönemde toplam faktör verimliliği negatif oldu.

Şimdi bu sayıları göstermemdeki amaç, belirli bir sanayi politikası izlenmeyen dönemlerde Güney Amerika ülkelerinin ve belki de Türkiye'nin aslında şimdi ne kadar verimsiz olduğunu bildiğimiz, kabul ettiğimiz ve aslında geri dönek istemediğimiz bir ithal ikameci politika kümesine oranla dahi aslında çok yetersiz bir verimlilik, üretkenlik sağlamış oldu. Güney Amerika ülkeleri arasından ilginç bir örnek, belki de tek başarılı örnek diyebileceğim, Şili çok sık bir serbest piyasası mucizesi olarak önümüze sunulur, yani serbest piyasa ilkeleri uygulayıp da gerçekten başarılı olmuş ender ülkelerden biri olarak önümüze getirilir. Aslında Şili'de sanayi politikası çok önemli bir rol oynamıştır. Bu pek fazla bilinmez ama Şili'nin uyguladığı politikalara baktığımız zaman bizim sanayi politikası diyeceğimiz çok politikalar izlemiştir. Şu farkla ki aslında sanayi sektörüne öncelikle değil de Şili'nin tabii kaynaklarını kullanabilecek, değerlendirilecek, geleneksel olmayan yeni sektörlere verilen teşvikler ve yatırımlar bu sanayi politikalarını şekillendirmiştir. Şu şekilde göstereyim, dediğim gibi 1980'lerin ortalarından beri en hızlı büyüyen ülke olmuştur Güney Amerikada, doğal kaynakları değerlendirmeye yönelik geleneksel olmayan yeni ihraç ürünlerine dayalı bir büyüme modeli ve bu hangi ihraç ürünleri Şili'de başarılı olmuştur diye sorduğumuz zaman hepsinde devlet teşviklerinin devlet sektörünün, kamunun çok önemli bir rol oynadığını görüyoruz. Mesela bunlardan üzüm ve şarap sektörüne bakarsak bunlar ta 1960'lara giden yoğun kamu ar-ge yatırımlarının sayesinde başarılı olabilmiş bir sektördür. Deniz mahsullerine bakarsak burada aynı şekilde kamunun rolü önemli olmuştur. Burada belki de iyi bilinen bir örnek, somon balığında Şili hiçbir önemli bir ihracatı yokken dünyanın ikinci büyük ihracatçısı haline gelmiştir, somon balığı tamamen aslında sanayi politikası ürünü bir ekonomik aktivitedir. Fundasyon Chile adında özerk olan fakat bir kamu, risk yatırım kuruluşu, venture fund kuruluşu, bu yatırımı gerçekleştirmiş, gerekli teknolojiyi geliştirmiş ondan sonra başarılı olduktan sonra da özel sektöre Japon yatırımcılara satmıştır. Fakat tamamen kamunun geliştirdiği, kamunun yatırımları sayesinde ortaya çıkmış çok önemli bir başarı. Orman ürünleri, zaten bu üç sektör, bakır sektörü dışında, Şili'nin ihraç mallarında en başarılı olduğu üç alandır. Bu sektörde de çok yoğun sübvansiyonlar görüyoruz. Hatta Pinochet'nin Milton Friedman'ın öğrencisi olarak sözde serbest piyasa ilkelerine göre hareket etmiş olan Pinochet dahi kendi yönetimi döneminde orman sektörüne, orman ürünlerine çok yoğun sübvansiyonlar vermiştir.

Bunları anlatmaktan kastım, sanayi politikası daima her yerde, her şekilde başarılı olacak demek değil, ya da bu örneklerden biz de mutlaka aynısını uygulayalım, eğer Çin'de devlet yabancı yatırımcıyı JV'lere zorlamışsa Türkiye de aynısını yapsın şeklinde böyle bir amaç çıkarmak değil fakat genel anlamda başarılı olmuş ülkelerde sanayi politikasının ne kadar önemli bir rol oynadığını değişik misallerle göstermek. Bunu dengelemek için

çok sayıda başarısız örnek olduğunu da söylemek zorundayım. İthal ikameci politikalar şüphesiz her yerde başarılı olmamıştır. Mesela Arjantin'de, Şili'de ithal ikameci politikalar, Meksika ya da Brezilyada olduğu kadar başarılı olmamıştır. Ben size demin ithal ikameci dönemde işçi verimliliğinin ve toplam faktör verimliliğinin ne kadar arttığını gösterdim. Aslında bu çok farklılık gösteren bir olgudur, Meksika ve Brezilya'da bu başarılı olmuştur, Şili ve Arjantin'de başarılı olmamıştır. Keza Afrika ülkelerinin bir çoğunda da bu nevi politikalar pek fazla başarı vermemiştir. İthal ikameci politikalar, zamanında başarılı olsa dahi, zaman içersinde yenilenmediği zaman verimsiz şirketlerin, verimsiz sektörlerin hayatta kalmasına ve kaynak israfına yol açmıştır. Belki de diyebilirsiniz ki ithal ikameci politikalar 1960'larda Türkiye için gayet başarılı olmuşsa da belki 1970'lerin ortalarından başlamak üzere artık verimsiz hale dönmüş ve belki faydadan çok zarar getirmiştir. Tabii müdahaleci devlet politikalarının sık sık yolsuzluğa ve şirket kayırmaya dönüştüğünü de kabullenmek gerekiyor. Bunlardan güzel bir örnek, belki de Türkiye'de 1980'lerin hayali ihracat olgusu. Daha önceki ithal ikameci döneme dönersek bundan çok daha fazla örnek bulmak mümkün ve Doğu ve Güneydoğu Asya ülkelerinde dahi yani herkesin kabullendiği başarılı sanayi politikalarının izlendiği ülkelerde dahi sık sık verimsiz sektörlerin veya firmaların desteklendiği olmuştur. Malezya'daki Proton adındaki otomobil üreticisi bunlardan belki de en iyi bilineni diyebilirim.

Bu bölümü özetleyecek olursam, neden sanayi politikası? Şunu demek istiyorum, piyasa sistemi her ne kadar önemli olsa da, iyi çalıştığı zaman dahi yani kurumsal alt yapısı iyi kurulduğu zaman dahi yapısal dönüşümü yani geneldeki bu işçi verimliliğini ve büyümeyi ve istihdamı sağlayacak yapısal dönüşümü yeteri kadar özendiremez ve az gelişmiş ülkelerin aslında ana özelliği budur, piyasa sistemlerinin kalkınmayı, yapısal dönüşümü kendi başına yeteri kadar sağlamayacağı. Sanayi politikasının temel amacı o halde bu yapısal dönüşümü hızlandırmak olarak görülmelidir. Ben biraz daha belki de tartışma yaratma amacıyla şunu söyleyeyim sanayi politikalarını ben şirketlerde, sektörlerde ar-ge, inovasyon, teknolojik yenileşmeyi arttırmaya yönelik bir şeyden daha çok bu şekilde düşünüyorum, yapısal dönüşümü arttırmak. Tabii yapısal dönüşümü hızlandırmak ancak şirketlerde ve sektörlerde ar-ge ve inovasyonla mümkün olacaksa tabii onu da yapmak lazım. Ama birinci derecede öncelikli olan sanayinin istihdam etme kapasitesini arttırmak ki bu yapısal dönüşüm hızlansın. O nedenle belki ar-ge ve inovasyondan daha önemli olan sanayiye şu soruyu yöneltmek, siz niye daha fazla işgücü, emek istihdam etmiyorsunuz, niye büyümüyorsunuz, küçülüyorsunuz?

Bu bağlamda artık dünyada ve Türkiye'de kesinlikle tartışılan soru, sanayi politikası olsun mu olmasın mı değil, nasıl bir sanayi politikası olsun? Konuşmamın son bölümünde bununla ilgili bazı şeyler söylemek istiyorum.

İlk söyleyeceğim, belki bu konuda vermek istediğim en önemli mesaj, sanayi politikasının aslında bir dizi politika yaptırımları, politika araçlarından çok bir diyalog süreci olduğu. Yani klasik bir sanayi politikası anlayışı vardır ki o da budur. Sanayi politikası şunu yapar, sektörel ya da bölgesel öncelikleri belirler, ondan sonra müdahale araçlarını belirler. Yani der ki işte Güneydoğu'ya öncelik vereceğiz, ya da demirçeliğe ya da otomotive öncelik vereceğiz ve bunlara öncelikleri de şu şekilde uygulayacağız, vergi

indirimleri, sübvansiyonlar, ya da zamanında korumak. Bu klasik sanayi politikası anlayışıdır. Yeni sanayi politikası stratejisi bundan gayet değişiktir, bu, sanayi politikasını bir süreç olarak görür. Nasıl bir süreç? Kamu ile özel sektör arasında işbirliği sağlayacak, diyalog mekanizmalarının kurulması ve işletilmesi şeklinde bir diyalog süreci. Bu diyalog süreci neden önemlidir? Önemlidir çünkü kamu öncelikleri ve politika araçlarını belirlemek için yeteri kadar bilgiye, kamu özel sektörü ile işbirliği olmadığı zaman bu bilgiye sahip değildir. Bu bilgi ancak bu diyalog ışığında ortaya çıkabilir. Onun için kamu, kısıtları ve darboğazları bilmediği için bunları özel sektörden öğrenmek zorundadır. Özel sektörün ise kendisine kulak verecek ve tıkanıklıklara çabuk çözüm getirecek bir kamuya ihtiyaç vardır ve bunun için bir diyalog süreci ve formu gerekir. Onun için sanayi politikası her şeyden evvel karşılıklı bilgilendirme ve kısıtları öğrenme sürecidir. Yani burada devlet, biz yeteri kadar öğreneceğiz, araştırmamızı yapacağız ve ondan sonra öncelikleri belirleyeceğiz değil, bu öncelikleri karşılıklı bilgilendirme süreçlerinde ve formlarında götürüp, öğrendiğimiz ölçüde uygulamaya getireceğiz anlayışıdır.

Başka bir şekilde söylemek gerekirse, bir defa yapıldıktan sonra politika araçlarının ve sektörel önceliklerin belirlenmesi ile sonuçlanan bir süreç değil, sürekli bir süreç olarak düşünmek zorundayız. Bu süreci işletecek kurumsal yapılar şu anda Türkiye'de var mıdır? Bilemiyorum. Bunun cevabını ancak siz verebileceksiniz. Sayın Karamercan konuşmasında yeni kurulan daimi ihtisas komisyonundan bahsetti, bu öyle sanıyorum ki daha evvel sanayi politikalarını etüd eden bir özel ihtisas komisyonunun belki devamı, daimi şekle döndürülmüş şekli. Bu yeni bir komisyon, bu yaşama geçirilebilir ve etkili olursa belki önemli bir başlangıç olabilir. Bundan öte daha geniş çerçevede Türkiye'de hiçbir zaman iyi işletilememiş bir Ekonomik Sosyal Konseyin belki bir alt komisyonu veya alt konseyi şeklinde işletebilecek bazı kurumlar olabilir fakat burada sorulması gereken soru, böyle bir diyalogu işletecek ve iki tarafın da güvenle katıldığı böyle bir diyalog formu, kurumsal yapı şu anda var mıdır, yok mudur? Bence bu hangi politikaların kullanıldığı ve hangi sektörlerin belirlendiğinden çok daha önemlidir.

İkinci söylemek istediğim, sanayi politikası daima her ne kadar özel sektördeki şirketlerin karlılığını gözetse de çünkü karlılık olmazsa istihdam artışı ve yatırım artışı olmaz, onun için karlılık önemlidir. Fakat bu karlılık gözetildiği gibi disiplini de uygulamaya yönelik bir politikadır. Teşviklerin rolü, yani karlılığı arttırmanın rolü, yatırım alanları yaratıp özel sektörün kendi başına yapmayacağı yatırımları özendirmektir elbette ki. Ancak orta ve uzun vadede sanayi politikasının kendi ayakları üzerinde durabilecek ve duramayacak projeleri ayırt etmesi gerekir. Bunu ayırt etmek için piyasa disiplini veya benzer disiplin uygulayıcı yöntemlere ihtiyaç vardır. Bunlar değişik şekilde uygulanabilir. Yatırım risklerine devletin sadece kendisi %100 üstlenmesi yerine bunu sektörle paylaşmayı tercih etmek şeklinde olabilir. Önemli bir araç, sübvansiyon ve teşvikler uygulandığı zaman ancak geçici olarak uygulanır yani biz bu sübvansiyonları, teşvikleri veriyoruz, belki 5 sene sonra gözden geçiririz ama otomatik olarak bu teşvikler ortadan kalkacak şeyi yoksa, şirketler ve sektörler bunun ışığında kendi verimliliğini sağlamak için yeteri kadar disiplin altında kendilerini görmeyebilirler. İlgili mevzuat bu yüzden otomatik olarak süresi dolacak bir şekilde hazırlanabilir yani belli bir vergi indirimi teşviki

sağlanıyorsa 5 yıl veya 3 yıl sonra bu ortadan kalkacaktır aksi yapılmadığı takdirde. Mevzuat o şekilde hazırlanabilir.

Çok önemli bir husus da, teşvikler ya da destek verildiği zaman, belli taahhütler karşısında verilir. Yani devlet belli kolaylık sağlıyorsa şirketlerin ya da sektörün de teşvikler karşılığında bazı taahhütlerde bulunmasını ister. Ve bu taahhütler de takip edilebilir şekilde verilen taahhütler olur. Yatırım taahhüdü olabilir, kapasite taahhüdü olabilir, istihdam taahhüdü olabilir ve bu taahhüdün gerçekleşmesini kamu takip eder. Yani teşvikler hiçbir zaman karşılıksız verilmez. Ve bu konuda önemli olarak söylenmesi gereken sanayi politikası uygulandığı zaman daima hata yapılacaktır çünkü ortada bir bilgi eksikliği olduğu için daima riskler vardır. Ayakta kalmayacak sektörlere teşvikler verilebilir. Yanlış araçlar kullanılabilir. Amaç hiçbir zaman hata yapmamak olmamalı, çünkü hiçbir zaman hata yapmayan bir kamu aslında sanayiyi hiçbir şekilde teşvik etmeyen bir kamudur. Maksat hiçbir zaman hata yapmamak değil, yapılan hataları keşfetmek ve onları tashih etmesini bilmek. Onun için de olanı yerinde takip edebilmek, monitör edebilmek çok önemlidir. Sanayi politikaları için Batıda karşıtları tarafından daima ortaya atılan bir tez vardır, sanayi politikası kötü bir politikadır çünkü devlet hiçbir zaman kazananları seçemez, bilemez. Onun için sanayi politikası izlenilmemelidir. Bence sanayi politikası için önemli kıstas gerçekten devlet kazanacakları önceden bilebilir mi, bilemez mi değildir çünkü devlet bilemez. Önemli olan kıstas, olanların ışığında devlet aslında kaybedenleri tasfiye etme kapasitesine sahip midir? Eğer buna evet cevabı verebiliyorsak, o kamu sanayi politikası yapabilir.

Üçüncü olarak önceliklerin önemini vurgulamak istiyorum. Sanayi politikası öncelikleri belirler. Daha evvel de söyledim, gelişmekte olmanın zaten az gelişmiş olduğumuz için sanayi sektörünün sorunları çok boyutludur ama büyüme için her sorunu aynı anda çözmenin imkanı yoktur. Zaten Çin ve Hindistan örneklerinde de gördüğümüz gibi gerekmez de. Önemli olan, o dönemin en önemli kısıtlarını iyi teşhis edebilmek, onların üzerine gitmektir ve her ülkede kısıtların ve darboğazların değişik olduğunu kabul etmek zorundayız. Mesela bununla ilgili bir örnek, yeni açıklanan Dünya Bankasının TEPAV'la ortak gerçekleştirdiği bir yatırım ortamı anketinde ortaya çıkan bir bulgu, Türkiye'de imalat sanayindeki sorunları teşhis etmeye çalıştığımız zaman ve diğer ülkelerle kıyasladığımız zaman şöyle bir şey ortaya çıkıyor, Türkiye'de imalat sanayinde giriş ve çıkış oranları hayli yüksek yani o açıdan Türkiye'de imalat sanayi çok büyük esneklik arz ediyor. Yani firmaların sanayiye girişleri de kolay, çıkışları da kolay. Bu, Dünya Bankası ve benzer kuruluşların aslında pratikte çok önem verdiği bir husus yani giriş ve çıkışları kolaylaştırmak, böylece dönüşümü o şekilde desteklemek şeklinde. Ama Türkiye'de bunun önemli bir sorun olmadığı ortaya çıkıyor. Önemli sorun, daha çok mevcut şirketlerin büyümesi önündeki engeller, yani mevcut şirketler büyümüyor, ve sorun bu. Yani yeni şirketleri devreye sokmaktan çok çünkü onun önündeki engeller o kadar büyük görülmüyor. Neden mevcut şirketler kapasitelerini ve istihdamlarını arttırmıyorlar? Bu da beraberinde önemli öncelikler getiriyor. Yani giriş çıkış prosedürlerine, kayıtmış, tescil, iflas gibi prosedürleri kolaylaştırmak her ne kadar kendi içersinde önemli olabilse de belki de en önemli öncelik o değil. Önemli öncelik, verimli şirketlerin neden büyümemekte olduğuna dair teşhislerde bulunabilmek. Bunlar faizlerden mi oluyor,

istihdam düzenlemelerinden mi oluyor? Karlılığın yeteri kadar olmadığından mı oluyor? Bunlar iyi teşhis etmek önemli.

Son olarak bu konuda söyleyeceğim, sanayi politikasının şeffaf olması gerektiği. Çünkü sanayi politikası, şirketler, sektörler, bölgeler arasında daima tercihler gerektirdiği için meşruiyeti daima tartışılacak bir politikadır. Onun için kendisinin meşruiyetini kamu önünde ispatlamak zorunda olan bir politikadır. Bunun için de sanayi politikalarını düşündüğümüz zaman meşruiyetini arttıracak unsurları da daima göz önünde bulundurmamız gerekir. Bu da tercihlerin, tercih yapıldığı zaman kamuoyuna açık, şeffaf ve hesap verilebilir şekilde yapılmasını, tercihlerin ureten surecin prensip olarak her firmaya açık olmasini gerektirir. Bu gibi unsurlara dikkat edilmediği sürece sanayi politikası şeffaflığını kaybeder ve bu aynı zamanda kamu önündeki meşruiyeti de tartışılır bir konuma döner.

Sözlerimi şu şekilde tamamlayayım, sanayi politikasının önünde iki tane önemli engel vardır, biri bilgi azlığı, biri de siyaset. Bilgi azlığı, kamu doğru tercihleri, doğru kararları almak, doğru politik araçlarını uygulamak için hiçbir zaman yeterli bilgiye sahip değildir. Bunu baştan kabullenmek zorundayız. Onun için bunu bir bilgilendirme süreci olarak görmemiz lazım. Kamunun yeteri kadar bilgiye sahip olduğu varsayımı üzerine kurulmuş sanayi politikaları hiçbir zaman başarılı olmayacaktır. Burada gene karşılıklı bilgilendirme ve diyalog sürecinin önemine geri dönüyorum. İkinci soru, siyaset sorusudur. Bir kamu sanayi politikalarını rant ve yolsuzluklara yol açmadan daha doğrusu şöyle söylemek gerekiyor, diğer politikalarda olduğu gibi bu politikalarda da daima rant ve yolsuzluk olacaktır, bunu sıfırlamak mümkün değil ama ana amacı buna dönüşmeden acaba uygulayabilir mi? Çoğu kişi ve Batı iktisatçılarında belki genellikle yaygın olan kanı, bu iki engelin sanayi politikalarının etkin bir şekilde izlenebilmesi açısından yeteri kadar büyük bir engel teşkil ettiği ve bu yüzden aslında kamunun Türkiye konumundaki ülkelerin sanayi politikalarına yeltenmemesinin gerektiği. Ben bu konuşmamda da savunduğum ve öyle sanıyorum burada genellikle kabul görülen sav, aslında bunun doğru olmadığı. Çünkü aslında düşünürsek kamunun el attığı her alanda aynı problemlerin olduğunu görürüz. Eğitim olsun, sağlık olsun, altyapı yatırımları olsun, her yerde buna benzer sorunlar vardır. Bu politikalar her zaman rant ve yolsuzluklara yol açabilir ve bu alandaki tüm müdahaleler aslında devlet müdahale ettiği zaman yeteri kadar bilgisi olmadan müdahale eder. O halde sanayi politikası aslında bu diğer kamu politikalarından nitelik olarak değişik bir görünüm arz etmez, kamu politikası kamu politikasıdır ve böyle kısıtlar altında işlemek zorunda. Bu yüzden bu engeller karşısında alınması gereken tutum, kanımca sanayi politikalarını göz ardı etmek ya da ikinci plana atmak değil, uygulandıkları kurumsal ortamı iyi kurmaktır. Ve bundan alınabilecek en iyi ders te sanayi politikalarının bir politika müdahale aracı, kümesi olmasından ve belli sektörler ve bölgeler önceliklerinden çok kamu ile özel sektör arasındaki diyalogu karşılıklı güven içersinde ve sürdürülebilir ve herkese açık sadece 5-10 büyük şirkete değil, herkese açık bir diyalog süreci olarak değişik seviyelerde ve kademelerde götürebilecek kurumsal yapıların kurulması ve bu diyalogun işletilmesi orta ve uzun vadede sanayi politikalarının başarılı olup olmayacağını belirleyecek en önemli faktör olacaktır.

Fazla zamanınızı aldım, öyle sanıyorum ki soru için vakit olacak, teşekkür ediyorum.

Soru: Benimki yarı soru, yarı interjection. Bir kere Dani Beye hakikaten çok teşekkür etmek istiyorum. Bir tane önerim var. bu presentasyonu bir kereye mahsus olarak hatırlayıp bırakmayalım. Bu presentasyonu bana sorarsanız TÜSİAD yönetim kurulu, TOBB yönetim kurulu, ilgili bütün ekonomik birimlerin baştan aşağı anlaması lazım. Hatta haddim olmayarak Bakanlar Kurulunda dahi bu presentasyonun yapılması gerektiğine inanıyorum. Şimdi onun için bu kadar derli toplu ve hadiseleri derinlemesine inceleyen ve Türkiye ile de bağdaştırabilen bir sunumu özlemiştik. Ben şahsen 1973 yılında doktora aldım. Tabii bütün üniversite hayatım ve ondan sonraki hayatım hep böyle planlamacılık üzerineydi, ilk işim General Elektrik, New York'ta stratejik planlama uzmanıydım, ve o dönemde hayatımız boyunca her şeyi optimize etmeye çalıştık. Bize öyle öğrettiler. Sonra yavaş yavaş, Türkiye'ye geldik, buradaki olup biten planlı ekonomideki aksaklıkları yaşadık ve hep beraber yön değiştirdik, sayın Özal'la birlikte piyasa ekonomisi konusunda koşmaya başladık. 20 yıldır böyle koşuyoruz fakat tekrar bakıyorum, aradan 35 yıl geçti benim için, cycle'ın başına dönemteyiz. Ve de tekrar planlı ekonomi demiyorum artık ama sanayi politikası tarzında bazı tercihlerin yapıldığı, bazı önceliklerin tespit edildiği bir yeni dünya yaratmamız gerekiyor ve hocanın sunduklarının hepsi de bunu justfy eden yani doğrulayan sunuşlar. Yani burada bir ufak nüans var, bu aslında sunumda vardı, sanki bu neoliberal politikaları yaşamadan akıllı sanayi politikaları kurmak konusunda biz bir noktaya gelemeyecektik. Zaten sizin sunuşunuzdan belli ki biz ikisini de bir dozaj içersinde uygulamak durumundayız. Yani dünyadaki piyasa ekonomilerinin getirdiği büyüme, rahatlık ve globalleşmenin getirdiği ana ilkeleri de çiğnemeden bunu yapabilecek bir konuma geldiğimizi, bu nedenle tekrar sanayi politikaları tarzında mikro seviyeye inmenin zamanının geldiğini düşünüyorum. Doğru mu düşünüyorum, yani bu iki era'yı birleştirmek içimden geliyor fakat son sözüm, lütfen bu prezentasyonu uygulamaya sokabilmek için, kavramların karışıklığını önlemek için birkaç defa daha kullanılsın. Size teşekkür ediyorum.

Soru: Ben de size geniş kapsamlı sunum ve bizleri düşünmeye sevk eden bazı kabullenilmiş görüşleri sorgulamaya sevk eden konuşmanız için teşekkür ederim. Bir saydamda Çin ve Hindistan ile Türkiye'nin karşılaştırması vardı, orada bir yer aklıma takıldı ve onu sorgulamak istiyorum. Yozlaşma vs. gibi konularda hepimiz oraların bizden daha kötü olduğunu kabulleniyoruz fakat siz bir saydamınızda siyasi istikrarı da daha kötü gösterdiniz. Ben bunu şu bakımdan sorgulamak istiyorum, Batı normlarına göre Çin çok kötü bir idare sayılabilir, Hindistan, Batı normlarına göre de o kadar kötü bir şey değil hatta bir ara, bir katoliğin en büyük partinin başkanı, bir müslümanın cumhurbaşkanı ve bir sekin de .....azınlık grupları başbakan olabildiği bir ülke var, bir ihtilal olma ihtimali sıfıra yakın. Çin'de evet belki Batı normlarına göre çok despot bir idare de görülebilir fakat siyasi istikrarsızlık yok gibi geliyor. Bu ülkelerdeki siyasi istikrar Türkiye'den çok daha yüksek gibi de yorumlanabilir bir bakışa göre. Beğenmeyebiliriz ama iyi de görülebilir, acaba ne düşüncelerle buradaki siyasi istikrar Türkiye'den çok daha düşük görüldü onu sorgulamak istemiştim. Herhalde tanımlamalarda bir şey var.

Soru: Bu öğretici ve düşündürücü sunum için teşekkür ederiz. Benim özellikle geçmişin muhasebesi ile ilgili bir spesifik bir de biraz daha genel bir sorum var ve bir yorumum

olacak. Toplam faktör verimliliği ile ilgili saydamda 1960-80 arasında toplam faktör verimliliğinin Türkiye'de çok yüksek olduğunu Dani Rodrik bize gösterdi. Aşağı yukarı %2'ye yakın, Dünya Bankasının Country Türkiye raporunda 70-80 arasında negatif, 0.6 yanlış hatırlamıyorsam, yani toplam faktör verimliliğinde azalış var. geriye 60-70 kalıyor, 60-70'in başarılı bir ithal ikameci dönem olduğunu biliyoruz Türkiye'de dolayısıyla yüksek bir toplam faktör verimliliği olabilir ama yani bu iki yola bir negatif 10 yıl, bir pozitif 10 yıl topladığınız zaman 2'ye yakın çıkması açıkçası beni çok şaşırttı, onun için o verinin kaynağını merak ettim. Ondan sonrası normal yani 80-90 arası nispeten yüksek biliyoruz, dışa açılma dönemi ve nispeten piyasa mekanizmasının geliştiği bir dönem ve 90'lar da malum kayıp yıllar. Birinci şeyim bu teknik bir soru.

İkincisi, biraz daha genel, bir kez daha bu sunumda Doğu Asya, Latin Amerika ve Türkiye üçgenini o standart kalkınma karşılaştırması ve tartışmasına şahit olduk, burada bence eksik kalan bir boyut var. tabii ben burada neoliberal politikaların avukatlığını yapacak değilim ancak tarihten de gelen ve buna patika bağımlılığı dediğimiz sorun da var bu kalkınmada. Doğu Asya ile özellikle Türkiye'yi karşılaştırdığımız zaman bu kopmanın yaşandığı 60 – 90 o son 30 yılda Türkiye'nin çok geride kalmasının nedenleri arasında çok önemli fark var. daha doğrusu iki tane önemli yapısal fark öne çıkıyor, bir tanesi tabii enflasyonsuz yani sorumlu maliye politikalarının izlenmiş olması teşvikler verilirken. Evet piyasa çalışmıyor, piyasa mekanizması belki yok, teşvikler veriliyor malum tabii ki ihracat çekişli büyüme olmadan sanayileşmede bu ülkelerin mümkün değildi ve bunu başarırken teşvikleri enflasyonsuz bir ortamda başardılar ve maliye politikalarının çok farklı olduğunu görüyoruz Türkiye'ye kıyasla. Türkiye'de ise malum birçok dönemde maliye politikalarının ipin ucu kaçtı, 2 haneli enflasyonlar, özellikle 70'ten itibaren ve daha çok dağıtımcı iktisat politikaları, tarım sübvansiyonları örneğin boşa gitmiş. Bugün sizin de gösterdiğiniz o düşük verimliliğin ardında 30-40 yıl boyunca tarıma verimliliği teşvik etmeyen sübvansiyonların verilmesi yatıyor. Birinci önemli fark bu ki bunun ardında hiç kuşkusuz belki tarihsel miraslar ve bazı politik gelişmeler yer alıyor. İkinci büyük farklılık da cevabı pek bugüne kadar verilememiş bir soru, muazzam bir iç tasarruf farklılıkları oranı ikisi arasında. Şimdi bunları da düşünmeden Türkiye'deki bu geri kalmışlığı anlamak, farkı anlamak güç, bugün itibarı ile de aslında tam doyamadık, çünkü yaklaşımına katılıyorum Dani Rodrik'in ama Türkiye'nin peki kısıtları nerede? Ona sadece biraz dokunuldu, işte şirketler büyüyemiyor, peki neden büyüyemiyor sorun nerede, buna dair doğrusu biraz aç kaldık. Bu konuda da belki Dani Rodrik daha somut, spesifik kısıtların nerede olduğunu dolayısıyla politikaların nereye odaklanması gerektiği ile ilgili fikirlerini bizimle paylaşırsa seviniriz. Teşekkür ederim.

Soru: Benim sorum çok kısa olacak. Yanılmıyorsam Ed Truman size bir soru yöneltti Washington DC'de, iyi uygulanmış bir Washington konsensus ile veya neoliberal politikalar diyelim, buradaki mesajların nasıl farklılaştığı konusunda bizi biraz aydınlatır mısınız? İyi uygulanmışın altını çizmek lazım tabii.

Soru: Güzel sunum için gerçekten çok teşekkür ederiz. İlk slaytlarınızda yani Türkiye'de sanayi politikası neden slaytlarında verdiğiniz verimlilik karşılaştırması sanayi, tarım ve hizmetlerde, o dataya iki türlü bakabiliriz, biri çok statik bakabiliriz, biri yüksek biri alçak, oraya aktaralım. Bir de dinamik bakabiliriz, hangisinde verimlilik artma ümidi

varsa oraya doğru yönelim diye de okunabilir aslında o slayt. O zaman tabii sonuç aslında farklı çıkabilir. Tahmin ediyorum siz aslında sanayide hem verimlilik yüksek hem de verimliliğin artma potansiyeli yüksek diyorsunuz. O da benim son yıllarda yazdığınız makalelerde çok vurguladığınız ve çok ilginç bulduğum 2003 yılı sonunda çıkan bir sonuç var, hızla büyüyen ekonomilerin endüstri üretim ve ihracat portföylerinin çeşitlenmesi, portfolio diversification konusunu çok vurguluyorsunuz siz de. Şimdi eğer Türkiye'de o anlamda bir verimlilik sanayide verimlilik sıçraması bekliyorsak var olan şirketlerin, var olan ürünlerin verimlilik artışından ziyade ürün portföyünün zenginleşmesi peşinde koşmalıyız diye okuyorum makalelerinizi. Dolayısıyla Seyfettin Beyin sorusuna bağlı olarak acaba oraya neşter vurmak için yani Türkiye'de portföy diversification için ne yapmalıyız, ümit var mı, yoksa zaten yapıyor muyuz, bu konudaki tespit ve tavsiyelerinizi merak ediyorum.

Soru: Ben de kısa bir soru soracağım. Kur, bu anlattığınız sanayi politikası içinde nereye oturuyor? Özellikle de Türkiye'nin bugünkü sanayi sektörel dağılımı içinde diyelim, kur bir sanayi politikası aracı olabilir mi?

Soru: Benim sorum daha çok devlet temelli bir soru olacak, yani burada gördüğümüz aslında daha liberal kurumsalcı bir devlet anlayışı mıdır? Yani neoliberal devlet teorisi biraz farklı bir yöne doğru mu gidiyor? Teşekkür ederim.

Soru: Ben de bir soru eklemek istiyorum. Şimdi bir nokta kurumsal ortamı iyi kurmak önem kazanıyor ama Türkiye gibi ülkelerde kurumsal dönüşüm ve reformun gerçekleştirilmesi de hem zaman almakta hem de siyaset anlamında uygulamakta güçlüklerle karşılaşmakta acaba o zaman sanayi politikası uygulamalarına top yekun mu başlanmalı yoksa başarı örneklerini yaratabileceğimiz pilot projelerle daha odaklanıp mı başlanmalı? Onun Türkiye açısından belki ilginç olabileceğini düşünüyorum.

Dani Rodrik: Sorularınız ve düşünceleriniz için çok teşekkür ediyorum, hepsine yeteri kadar verilmesi gereken değeri ve ağırlığı verebileceğimi sanmıyorum, zamanın darlığını mazaret olarak kullanacağım, bilgi darlığı belki daha geçerli bir mazaret aslında. Şimdi bazı noktalara dokunulan noktalara pek fazla sorulduklarını şekilde olmasa da baştan bir şeyler söylemeye çalışayım, ilk soruyu soran, önemli bir noktaya deyindiniz, acaba Türkiye aslında bir şekilde bir temizlik dönemi geçirmeseydi, bu şimdi tartıştığımız konuları tartışıyor seviyeye gelmiş olur muyduk? Bu aslında çok önemli bir konu, değişik yönleri tartışılabilir, 90'lar Türkiye için gerçekten kayıp bir dönem. 80'lerde çok önemli şeyler yapıldı, 80'lerde Türkiye'nin ihracatta başarılı olabilecek bir ülke olduğu ispatlandı, bence en önemli şey buydu. Yani Özal dönemi ile ilgili çok şey söylenebilir ama hani ben de tenkit ettim, işte bu hayali ihracat olgusu fakat bence Özal o dönemde bu hayali ihracatın üzerine aman yolsuzluk var filan diye çok fazla gitmemesinin belli bir mantığı vardı. O mantık da bir şekilde belli bir maliyeti olacaksa da Türk sanayicisinin aslında ihraç edebileceğini dış pazarlarda başarılı olabileceğini göstermekti ve bu çok iyi oldu. Türkiye çok önemli bir zihniyet değişikliği geçirdi. Bence 80'lerin en önemli başarısı oydu. 90'ların önemli başarısızlığı bir finansal serbestleşme dalgasına kendisini kaptırıp da onun maliyetini yaşaması oldu. Bence 90'larda bir finansal serbestleşme geçirmeseydi 2000 krizine benzer bir şey çok daha az maliyetli bir şekilde ve çok daha

önceden yaşanırdı çünkü dışardan borçlanma ve kamu maliyesine giden dengesizlikleri bu kadar sürdürmek mümkün olmazdı ve bence aslında Türkiye şimdi tartıştığımız noktaya belki daha önce gelirdi. Piyasanın işleyişi ve önemi, ihracatın önemi, dışa açılmanın önemi, bu gibi konular ortalığı temizledi ve bence bunlar çok önemli. Bunları şimdi tartıştığımız zaman piyasaya rağmen tartışmıyoruz, piyasayla tartışıyoruz, bu çok önemli. Yani bir geri dönme varsa dahi o geri dönme o dengeyi arama süreci. Piyasaya karşı değil, piyasayla beraber ve bu çok önemli, belki Türkiye o dönemi yaşamasaydı bütün maliyetleri ile beraber orada olamayacaktık. Bence şimdi kurla ilgili bir soru soruldu, bununla bağlantılı olduğu için ona döneyim, 90'lardaki finansal serbestleşmenin sonunda gelen o kriz parasal politikaların da tamamen yeniden düzenlenmesini gerektirdi. Merkez Bankası bağımsızlığı, enflasyon hedeflemesine geçme ve dalgalı kur dönemine geçmek. O dönemde belki o noktaya geldikten sonra belki başka yapılabilecek şeyler yoktu fakat sanayi politikası açısından Türkiye'ye bir yük getirdi, onu kabullenmek gerekiyor. Yani soruyu soran şu şekilde yöneltti soruyu, kurun sanayi politikasındaki yeri nedir? Kurun sanayi politikasındaki rolü çok önemlidir. Şöyle söyleyeyim, benim burada anlattıklarım hiç birini yapmasanız fakat kuru bir şekilde değerlenmeye karşı savunabilseniz belki bütün anlattıklarımdan daha başarılı olursunuz. Çünkü sanayi politikasını ne kadar iyi yapsanız dahi hani karlılığı acaba aslında %20 - %30 arttırabilir misiniz sanayiyi, en iyi şartlarda belki ve belki bazı başarılı sektörler için ama kuru %20, %30 oranında daha rekabetçi tuttuğunuz zaman bütün sanayi %20, %30 mali disiplin de aynı şekilde devam ettirilip de işçi maliyetlerine, enflasyona bindiği varsayılmadığı takdirde, %20, %30 arasında sadece kur politikasıyla bütün karlılığı arttırmış oluyorsunuz. Bu yüzdendir ki sanayi politikalarında başarılı olmuş olan ülkelerin her birinde müdahaleci kur politikası önemli rol oynamıştı. Şimdi Türkiye şu anki konumunda o lüks içersinde değil. Özellikle bu noktada Merkez Bankası bağımsızlığı, enflasyon hedeflemesi, dalgalı kur rejimini bir daha yeniden gözden geçirecek lüksü şu anda yok. Onun için bugünkü şartlara göre bir değerlendirme yapmamız lazım. O halde ortaya nasıl bir şey çıkıyor? Eğer Türkiye'de müdahaleci kur politikası mümkün olabilseydi yakın dönemde, o zaman müdahaleci kur politikasıyla demin anlattığım şeylere az çok benzer belki çok daha kolay yapılabilecek bir sanayi politikası ortaya çıkabilirdi. O olmayacağına göre demin anlattığım şeyler o kadar daha önemli çünkü kur politikasını kullanamayacaksınız. Kur politikasını kullanamayacaksanız sanayiyi teşvik etmek için demin anlattığım şeylerden başka bir yöntem de yok. Bu, Türkiye'nin içinde olduğu konjonktürün ve yakın geçmişinin bir sonucu.

Sayın Aşkar siyasi istikrar konusunu sordu, siyasi istikrar Çin ve Hindistan'da niye daha düşük görünüyor şeklinde. Burada gördüğünüz gibi Çin daha iyi görünüyor, Hindistan daha kötü görünüyor. Yani Çin ve Hindistan ikisi de Türkiye'den daha kötü değil, daha kötü görünen Hindistan. Tabii bunu niye böyle diye sorgulayabilirsiniz, ben ancak yapılan anketlere cevap veren yabancı ya da yerel yatırımcının yalancısıyım yani onlar öyle demişler, anket sonuçları öyle çıkmış ama gene bunu sorgulamak faydalı, ben bu göstergeleri zaten hiçbir zaman daha derine inmeden ve daha derin analiz etmeden kullanmanın pek faydalı olduğunu sanmıyorum ancak buradan kaba bir sonuç çıkarmak istedim ki diğer göstergelere bakıldığı zaman Çin ve Hindistan gibi ülkeler genel anlamda Türkiye'den daha iyi görünmüyorlar. Çin ve Hindistan arasında ilginç bir fark var. bunu önemli bir Hintli iş adamı ve yazarı Gurçaran Das, bir yerde okudum, şu şekilde

söylüyor, kendi ülkesini Hindistanı Çin ile kıyaslarken bizde hukuk var, onlarda düzen var şeklinde söylüyor. Şimdi burada herkes işadamı ve işkadını, bunların hangisini tercih edersiniz? Düzeni mi, hukuku mu? Herhalde döneme göre değişir herhalde ama yani hukuk olmasa da düzenin olması herhalde karlılık açısından istikrar açısından çok önemli faydaları var.

Sayın Gürsel anıyorum toplam faktör verimliliğinin kaynakları ile ilgili bir şeyler söyledi. Birincisi, emin değilim ama Dünya Bankası raporundakiler toplam faktör verimliliği ile ilgili verilen sayılar sanayinin toplam faktör verimliliği sayıları olabilir, ülke bazında değil. Ama kaynak isterseniz ben Berry Bosworth ile Susan Collins'in kaynaklarını kullandım ve eğer isterseniz size de sonradan veririm. Bunun avantajı tabii değişik ülkeleri kıyaslamak istediğim için tabii tutarlı bir metodoloji ile kıyaslanmasını istedim. Yani Dünya Bankası bu hesapları sadece Türkiye için yapmıştı onun için hem dönemler itibarı ile, hem ülkeler itibarı ile tutarlı bir kıyaslama olsun istedim onun için o kaynağı tercih ettim. Ama gene de söyleyeceğim, kaba hatlarıyla önemli olan %2 mi, %1.5 mu değil, buna Dünya Bankası rakamlarıyla bakıldığı zaman dahi dönemler itibariyle Türkiye'de toplam faktör verimliliğinde bir düşün ve özellikle 90'larda hayli bir olumsuzluk ve diğer ülkelerle kıyaslandığı zaman da 90'dan sonraki dönem için diğer ülkelere oranla, özellikle Doğu Asya ülkelerine oranla, Türkiye'nin çok daha kötü bir performansı ve 1980 öncesi dönemde de göreli olarak daha az kötü performansı görülüyor. Yani kabahatleriyle aslında hangi kaynak olursa olsun esas ana bulgular pek o kadar çatışmıyor.

Doğu Asyayı kıyaslarken tabii dediğiniz gibi Sayın Gürsel, sorunlu mali politikaları ve tasarrufların yüksek olması bunlar önemli rol oynadı. Türkiye ancak belli bir noktadan geçtikten sonra şu anda belki bu lüksü var. sorunlu mali politikaları izleniyor. O yüzden bizim sanayi politikalarını yeni bir platforma oturtma tartışması yapacak lüksümüz var.

Çok önemli bir soru yöneltildi, şirketler niye büyümüyor? Ben bunun cevabını sizlerden öğrenmek istiyorum. Her ne kadar ben burada ekonomiyi yakından takip etmeye çalışıyorsam da gene de dışardan gelen birisiyim. Benim eğer burada analizi yapacak olsa idim bakacağım iki husus olurdu, bir tanesi işçi piyasası ile ilgili, işçi düzenlemeleri ile ilgili kısıtlar, uluslar arası kriterlerine göre işçilik üzerine çok ek yükler var, vergi dışı yükler Türkiye'de çok fazla. Bu şirketlerin büyümemesi yönünde önlerinde bir engel olabilir. Bir de faizler tabii ve mali sistem, reel kredi oranlarının yüksekliği, bu da önemli bir kısıt olabilir. Fakat bunu sadece genel olarak söylüyorum, bunu derinlemesine analiz edecek bir zamanım olmadı. Fakat bu kadarını söyleyebilmek bile bazı öncelikleri belirlemek açısından önemli olabilir çünkü gene başka bir soruya dönersem Türkiye'deki sanayinin ana sorununun portföy yelpazesinin o kadar geniş olmadığını sanmıyorum. Yani Türkiye aslında şu anda sanayi üretiminde çok geniş bir yelpazeye sahip ve yaptığı ihracatın türü, ürettiği malların türü ülkenin kendi karakteristiğine göre aslında hiç de fena değil. Ve benim kendi konuşmamda da belirttiğim gibi Türkiye'nin sanayinin önündeki engeller yeni şirketlerin yeni yatırım alanlarına el atmaları şeklinde görülmüyor. Mevcut şirketlerin yeteri kadar büyümemesi şeklinde görülüyor. O da öncelikler arasında önemli yani ben her ülkeye değişik formül uygulanabileceğine inanan birisiyim, o yüzden belki Türkiye'nin benim başka ülkeler için vurguladığım bazı

şeylerin aslında Türkiye için belki en önemli öncelikler olmadığını söylemek bir anlamda kendi kitabımın reklamını yapmaya geri dönüyorum, orada verilen mesajlardan bir tanesi bu.

İyi uygulanmış bir Washington politikası ile benim savunduğum politikalar arasında ne fark var? Pratikte bir fark yok. Tek diyeceğim bir iktisatçı olarak yöntemsel farklar var. yani ben iyi uygulanmış bir Washington konsensus politikası dediğimiz zaman, iyi uygulanmıştan neyi kastediyoruz, yani bunu kabiliyetli bir politikacı ya da ekonomi yöneticisi bunu insiyaki olarak yapıyor. Ama insiyaki olarak yapılan bu şeyi biz genellemek istiyorsak, başkalarına da yol göstermek istiyorsak bunu yöntemsel bir şekilde metodolojisini çıkarmak ve bunu başkalarına göstermek durumundayız. Benim yapmaya çalıştığım katkı o ve öyle sanıyorum ki benim getirmeye çalıştığım yenilik veya iyi uygulanan dediğimiz zaman neyi kast ediyoruz gerçekte. Yani sonradan bu iyi uygulanmıştı değil de daha önceden iyi uygulanıp uygulanmayacağını nasıl anlayacağız?

Valla devlet teorisi ile ilgili bir soru vardı, ona girmeyeceğim kusura bakmayın çünkü doğrusu siyaset benim pek alanım değil.

Kamil Yılmaz çok önemli bir soru sordu, kurumsal öncelikler ile ilgili. Tabii burada değişik şeyler gerekli, pilot projelerle başlamak, yapabileceğiniz şeyleri öğrenmek açısından çok önemli. Yani birden her bir şeye yeniden el atmak yerine pilot projelerle bunları denemek, evaluation'larını yapmak, bunlar çok önemli. Ama pilot proje yapmak da sadece önce bir lütuf atmak anlamına gelmiyor yani kamunun bir şekilde venture fund olarak işlemesi lazım. Venture fund olarak işlemesi için de değişik şeyleri yapması, bunların birçoğunun işlemeyeceğini, hatalı olacağını bilerek bunlardan işlemeyenleri tasfiye etme yöntemlerini başta programa sokabilmesi, bunları öngörmesi, özel sektörle devamlı diyalog içinde olması ve bu diyalogun kurumsallaşması, o çok önemli. Bunun için de bazısı kapsamlı, bazısı daha az kapsamlı tabii şeyler gerekecek. Bu konuda iyi çalışmalar var, TEPAV'ın son yaptığı sanayi politikası çalışmalarında bununla ilgili bazı önemli ipuçları var. yani bunun alt yapısı bence oluşturuluyor Türkiye'de ve bence bu çok önemli bir şey.

Bütün sorulara yeteri kadar derinlikle cevap veremedim, özür dilerim ve gene tekrar teşekkür ediyorum konuşmamı dinlediğiniz için ve söylediklerinizi için ve sorularınız için.

Kamil Yılmaz: Ben de Dani Rodrik'e tekrar teşekkür ediyorum konuşması için. Kısa bir ara vereceğiz.

Erdal Karamercan: .....Programın ikinci bölümüne geçiyoruz.....değerlendirilmeli çünkü tahmin ediyorum bu salonda bulunanların çoğunun yaşı benim yaşımın altında dolayısıyla ezberinizde 1980 sonrası uygulamalar var. Bu uygulamaları oldukça sorgulayan bir sunumdu şimdiki sunum. Daha önceki dönemi yaşayan bizler için daha yakından tanıdığımız bir takım uygulamaları Dani Rodrik ortaya koydu. Açılış ve ana tema konuşmalarının akabinde bizimle birlikte olan değerli uzmanların bugün burada

tartışılan konularla ilgili görüşlerine baş vuracağız. Ben biraz da ortamı tartışmaya açabilmek için Sayın Rodrik'in bilhassa büyümelerine belirledikleri sanayi stratejileri ile ivme kazandıran ülkelerden örnekler verdiğini gördük hepimiz. Tabii Türkiye'ye gelince neleri sorgulamamız lazım diye bakmamız lazım. Türkiye'nin belirli tercihleri var şu anda çok net. Örneğin 2001 yılından sonra çok net bir şekilde sarıldığımız serbest kur politikamız var. ama bir taraftan da bir gereksinimimiz var, hepimiz biliyoruz ki Türkiye çok daha hızlı büyümek zorunda. Bu büyümenin de ihracata dayalı olması, sağlıklı olmasını sağlayacak, o zaman şimdi bir tarafta tercihimizi böyle yaptıysak bu tarafa doğru belirleyeceğimiz sanayi politikaları ile nasıl gideriz, bu kadar farklı bir spektrumda nasıl çalışırız? O zaman dönüp ezberleri de sorgulamamız gerekiyor mu? Bunları da sayın konuşmacılarımızdan eğer zaman olursa bu konulara da değinmelerini rica edeceğim.

Şimdi panelimizi açmadan önce çok kısaca panelistlerimizi tanıtmak ve ele alacakları konular üzerinde kısaca bilgi vermek istiyorum. Konuyla ilgili değerlendirmelerini alacağımız ilk konuşmacımız TEPAV Direktörü Sayın Güven Sak. Güven Bey, 9. Kalkınma Planı sanayi politikaları özel ihtisas komisyonuna da başkanlık etmiştir. Türkiye'nin 9. kalkınma planı sanayi politikaları özel ihtisas komisyonu raporu Türk sanayinin rekabet gücü ve katma değeri yüksek, ileri teknolojiye dayanan, yenilikçi ve AB'ne uyum çerçevesinde sosyal beklentileri ve tam istihdam hedefini karşılayan bir yapıya sahip olması için önümüzdeki 5 yıllık süreçte izlemesi gereken sanayi politikalarına dair bir çerçeve çizilmesini amaçlamaktadır. 9. kalkınma planının ardından özel sektör ve kamu kesimindeki paydaşların katılımı ile sürekli bir diyalog ortamının oluşturulması için TÜSİAD'ın da içersinde yer aldığı sanayinin rekabet gücünün geliştirilmesi, daimi özel ihtisas komisyonu kurulmuş ve ilk toplantısı da 30 Kasım 2007 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Biraz evvel hatta biz bu tür komisyonların verimliliğini nasıl arttırabilir diye de ayaküstü bir sohbet yaptık sayın müsteşarımızla.

Güven Bey'in ardından konu ile ilgili görüşlerini alacağımız ikinci konuşmacımız, hepinizin yakından tanıdığı Borusan Holding'in CEO'su ve TÜSİAD Sanayi Çalışma Grubu Başkanı Sayın Agah Uğur. Agah Bey'in başkanlığını yaptığı TÜSİAD Sanayi Çalışma Grubu Türk sanayisinin mevcut yapısından hareketle sanayinin bütün sektörlerini rekabet, düzenleme, çevre, istihdam, bölgesel kalkınma ve yüksek katma değer yaratma boyutları ile ele alan bir çalışma yapmaktadır.

Yine ülkemiz sanayinin ihtiyaç duyduğu bu değerli çalışmanın yazarlarından Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İngilizce İktisat Bölümü Başkanı Prof. Dr. Suut Doğruel panelin son konuşmasını yapacaktır. Suut Bey de önümüzdeki aylarda tamamlanması hedeflenen bu ilk çalışmanın ilk bulgularını bizlerle paylaşacaktır. Sunum sonrasında siz değerli misafirlerimizin yapacağı değerlendirmenin bizler için büyük önem taşıyacağına inanıyorum. Kendilerine bu başarılı çalışmayı gerçekleştirdikleri ve sürdürülebilir büyümenin ülkemiz için önemini böylesine kapsamlı verilerle vurguladıkları için de özellikle teşekkür etmek istiyorum. Konunun kapsamı nedeniyle ben sözü biran önce değerli konuşmacılarımıza vermek istiyorum ve kendilerine bizimle oldukları için TÜSİAD adına bir kez daha pek çok teşekkür ediyorum. Güven Bey buyurun.

Güven Sak: Merhaba. Biz TEPAV'da 2005 yılından beri aslında sanayi politikası ile ilgileniyoruz. Sanayi politikası ile ilgilenmemizin temel nedeni de Dani'nin biraz evvel değindiği gerekçe, kurla ilgili fazla tartışmaların ötesine geçebilmek için. Daha çok sanayi politikası tarafından neler yapılabilir ona bakıyoruz, o da kolay bir şey değil. Biraz evvel Erdal Bey anlattı özel ihtisas komisyonunun raportörlüğünü yaptık, oradaki temel önerimiz, bizim önerimiz değil, entelektüel babası burada zaten, Dani Rodrik'in önerisiydi: daimi bir kamu-özel sektör diyalog mekanizmasına ihtiyaç vardır diye başladık. Seçimlerden hemen önce de sayın Başbakan bir Başbakanlık genelgesiyle komisyonu kurdu. Dolayısıyla bir şekilde partiler üstü, özel sektörün içinde yer aldığı, aynı zamanda kamunun da ilgili bütün idareleriyle beraber yer aldığı bir mekanizma oluşturuldu. Sekreteryasını da Nazım Beyin başkanlığındaki toplantıdan sonra TEPAV ile DPT aslında birlikte üstlendiler. Fikret Sevinç Bey de zaten komisyonda. Dolayısıyla herkesin içinde olduğu konuşulabilecek bir diyalog mekanizması oluşturuldu diye düşünüyorum. Şimdi tabii daha zor olan bölümündeyiz, nasıl işleteceğimizi tartışıyoruz, bu arada gündem belirleme aşamasındayız daha zor bölümündeyiz. Onun için de aslında zamanlaması son derece iyi bir toplantı çünkü ben Türkiye'deki hazırlıkların belli bir düzeye ulaştığını düşünüyorum. 2005 yılından beri süren bir hazırlık süreciydi, bir tartışma süreciydi bu. Aslında biraz evvel dinlediğiniz sunuşun söylemeye çalıştığı çerçeveye ilişkin bir hazırlığın Türkiye'de bir süredir en azından ben olduğunu düşünüyorum. Yine biraz önce Dani'nin söylediği nokta önemli, önemli olan düşünmek değil şimdi onu hayata geçirmek, Türkiye için aslında hayata geçirmek.

Ben biraz ikili bir şeyden bahsedeceğim. Önce biraz Türkiye'de 2001 krizinin ardından nasıl bir ortamdayız, sonra da madem mekanizmalar var, bence aslında şimdi özel sektörün görevinin de üzerinde durmak lazım. 2001 krizinin ardından aslında yeni bir uyum biçimi başladı. Sanayi politikası denildiğinde bizim için manası şu: biz 1996'daki Gümrük Birliği anlaşması ile beraber zaten kapılarımızı yabancı mallara açmıştık. İstikrarla beraber Türkiye hızlı bir ticari entegrasyon sürecine girdi. Aslında şimdi küresel ekonomiye daha düzenli nasıl intibak edebiliriz diye bir problemimiz var, sanayi politikasını da bunun için bir mekanizma olarak kullanabilir miyiz, ne yapabiliriz diye düşünüyoruz çünkü bu uyum süreci aslında yeterli düzeyde memnuniyet yaratmıyor Türkiye'de baktığınızda. Çünkü Türkiye ekonomisinde ikili bir yapı var bugün, biraz ondan bahsedeceğim. Ondan sonra da bu özel sektörün kapasite inşasında nasıl bir ödevi olduğundan bahsedeceğim.

Özellikle Türkiye'de bugün tartışılan çerçeve içersinde şirketlerin büyüme problemiyle ilgili birkaç şey söyleyerek bu diyalog mekanizmasını nasıl işletebiliriz, biz şu anda ne yapıyoruz, tartışmaya daha pratik bir katkı yapmaya çalışayım. 2001'den sonraki politika çerçevesindeki değişikliği biliyoruz, bir sıkı maliye politikamız var, sıkı para politikamız var, bankacılık reformumuz var, bir de kur rejimimizde değişiklik var. Ben kur rejimindeki değişikliğin geçmişle bağlantıyı kesen, enflasyondaki ataleti kıran önemli faktörlerden bir tanesi olduğunu hatta en önemli faktör olduğunu düşünüyorum. Daha evvel şirketler kesimini hiç alışık olmadığı bir ortama sokarak artık eski günler gibi olmayan yeni bir dönemin içindeyiz fikrini aslında o zihniyet değişikliğini gerçekleştiren önemli faktörlerden biriydi. Bunu da planlayarak falan yapmadık bu zaten kendiliğinden

oldu. Başka seçenek olmadığı için oldu ama bence herkesin kafasına yeni bir döneme girdiğimizi ve geçmişle bağlantılarımızın kesildiği fikrini bence kur rejimindeki değişiklik sayesinde oturttuk diye düşünüyorum.

Şirketler kesiminin içinde olduğu ortam değiştiğinde şirketler kesiminde de aslında bir değişiklik ortaya çıkması lazım. Yani Türkiye'de bu tempolu büyümenin arkasında ne var diye bakarsak, krizden hemen çıkışın yarattığı bir etki var tabii ama onun yanı sıra yine Dani'nin biraz önce söylediği gibi bence çok hızlı devam eden bir yapısal dönüşüm süreci de var aslında. Tarımdan sanayiye ve hizmetler sektörüne doğru çok hızlı bir geçiş var ve bazı sektörler iyi durumda bazıları iyi durumda değil. Şimdi bence Türkiye'nin problemi şu, bu büyüme hızını arttırmak ve sürdürmek için, kalıcı kılmak için makro ekonomik istikrarı şimdi sağladık, onunla beraber gelen bir ilk etki ortaya çıktı ama bu yeterli değil. Şimdi bizim yapmamız gereken Türkiye'de kurumsal ve hukuki alt yapının yenilenmesini sağlamak. Bunu nasıl yenileyeceğimize ilişkin bir stratejimizin, bir önceliklendirme mekanizmamızın olması lazım. İkinci nesil reform sürecini de, yapılması gereken kabarık bir iş listesi olarak değil, neyi öncelikli olarak neleri çözmek gerekiyorsa onlara ağırlık veren ve odaklanan bir program olarak ele almak gerekiyor. Örneğin, şirketlerin büyüyememe problemi bunlardan başlıcası olabilir.

Ama şu açık ki bence Türkiye'de bu kurumsal ve hukuki yapı bu büyüme hızını kaldırmıyor. Bunu bir elden geçirmemiz gerekiyor. Elden geçirmek için de önemli bir noktadayız. Şu anda yavaşlayan büyüme ve yatırımlar da ortada bir problem olduğunu gösteriyor diye düşünüyorum. Şimdi bu uyum biçimi bizleri mutlu ediyor mu? Çünkü şirketlerimizin yapısı değişiyor. Hem şirketlerimizin yapısı değişiyor mutlu olan bazıları büyüyor bazıları küçülüyor. Bir de bir dizi uyum mekanizması var onlar da aslında zamanımızı ve enerjimizi çalıyor. Bu açık pozisyonlar, yabancı işçilerin artan önemi, kayıt dışılığın artan önemi gibi, ekonomide bir dizi uyum mekanizması var. Onlar da aslında çok övünülecek şeyler değil, onlar da ikinci aşamada hızımızı kesen, şimdi hızımızı kesmeye başlayacak şeyler.

Bu noktada nasıl bir ikili yapı var, onunla ilgili de birkaç noktanın altını çizelim. Görmekte olduğunuz şekilin bir ekseni üretim içinde ithalatın payı, diğer ekseni ise sektörlerin büyüme oranını gösteriyor. Şunu görüyoruz: daha fazla ithal girdi kullanan sektörler Türkiye'de hızlı bir şekilde büyüyor. Şimdi bu ilk bakışta, "daha ne olsun ara mal ithalatı tabii artacak, işte kurdan gelen etki" diyebilirsiniz ama herhalde biz ilanihaye zaten şu alttaki sektörleri korumak zorunda da değiliz. Çünkü birazdan geleceğim, onlar verimlilikleri iyi olan sektörler değil sürecin devamına baktığınızda. Şimdi bu ülke sanayimizde böyle bir ikili yapı var, bu ikili yapıyı şöyle de devam ettirmek mümkün, hızlı büyüyen şirketler daha çok ara malı ithal ediyorlardı, hızlı büyüyen şirketler aynı zamanda daha fazla ihracat yapıyorlar Türkiye'de. Bu sektörler aynı zamanda rekabet gücü daha yüksek olan sektörler. Bir başka şey daha var, bu hızlı büyüyen sektörler yine şirketler kesiminde diğer sektörler arasında en fazla yeniliğin gerçekleştirildiği sektörler. Belki de küresel değer zincirinin daha fazla parçası olan sektörlerden bahsediyoruz. Dışardan belirlenen bir süreç olabilir. Ama gördüğünüz gibi hepsinde de aynı sektörleri görüyoruz sonuçta bu ikili yapıya baktığınızda. Daha hızlı büyüyorlar, daha fazla ara malı ithalatı yapıyorlar, daha fazla ihracat gerçekleştiriyorlar, daha fazla yenilik yapıyorlar

aynı zamanda bu sektörlerin hepsi. Dolayısıyla hani Türkiye ekonomisinde sanayi sektörünün kendi içinde de bir ikili yapı söz konusu.

Şimdi biz bundan memnun olmayabiliriz, buna bakmak lazım. Şunu unutmamak lazım, Türkiye'deki servis sektöründeki bütün verimsizliğe rağmen ki ben orada önemli atılımlar gerçekleştirilebileceğini düşünüyorum, son dönemde baktığınızda Türkiye ekonomisi rekabet gücü kazandı. Sonra bu büyüyen sektörlere baktığımızda bu büyüyen sektörlerde belki bizim katma değeri arttırabilecek, bunlar ara malı ithal eden sektörler esas itibariyle, belki bir şeyler yapabilme ihtimalimiz var. Aslında daha ayrıntılı çalışmamız gereken bir dönemdeyiz. Dolayısıyla aynı zamanda, bu sabahki sorulardan bir tanesiydi, bugün ortada olmayan bazı sektörlerde şansımız olabilir, etrafımıza bir de öyle bakmamız lazım çünkü yeni bir dünya içinde olduğumuzu herhalde kabul etmemiz lazım. Şöyle bir dünyanın içersindeyiz, Çin'de üretilen bir mal bu yeni dağıtım kanalları, süper marketler sayesinde, bu global zincirler sayesinde ertesi gün bizim piyasamıza da geliyor, bunu engelleyecek hiçbir mekanizmamız yok bizim. Aynı zamanda yabancı şirketler de gelebiliyor. O zaman bence bu neyi arttırıyor, biraz önceki tartışma bence o açıdan çok iyiydi, malumat ihtiyacını önemli ölçüde arttırıyor yani siz burada bir yatırım kararı verirken Çin'de ne tür yatırım kararları verilmekte olduğunu aslında artık daha çok biliyor olmanız lazım çünkü kanallar öyle olmaya başladı. Çünkü mal bir yerde üretildiği zaman öbür tarafa büyük bir hızla nakledilebiliyor, gelebiliyor sonuçta ve bunu ülkenin içine dağıtabilecek de bir dağıtım kanalı var aynı zamanda. Hani eskisi gibi bir dizi zorluk yok sistemin içersinde.

Dolayısıyla o zaman kafa karıştıran bir dizi soru orta çıkıyor, bunların üzerine daha fazla malumat edinmemiz gerekiyor. Aslında şirketlerde yatırım kararları verenlerin daha fazla malumat sahibi olması gereken bir dönemin içindeyiz. Bence bu küresel çağın, bu çağın bir özelliği. Dolayısıyla ne yapmamız lazım? Rekabet gücümüzü arttırmamız lazım, mallar olduğu gibi geliyor, şirketler geliyor, o zaman bence nereden başlamamız lazım, hangi politika araçlarımız var, nasıl bir çerçevemiz olması lazım? Dolayısıyla elimizdeki politika araçları, faizi kullanabiliriz, kuru kullanabiliriz; ancak bunlar üzerindeki kısıtlamaları şu anda biliyoruz, O kısıtlamalar nedeniyle de şu anda üzerinde çalışmamız gereken daha zor olanı gerçekleştirmek aslında. Rodrik'in dediği de öyle değil mi? Reel kur politikası ikinci en iyi politikadır diyor, birinci en iyi olanı iyi bir sanayi politikası çerçevesi geliştirmektir, aslında sanayi politikası deyince Türkiye'de bu tür içinde teşvik geçen kelimeleri, onu çağrıştıran kelimeleri çok dikkatli kullanmak lazım bence. Rodrik demedi ama ben bir daha altını çizeyim. Bu teşvik etmek anlamına gelmiyor; bu sektör seçmek ve belli bir sektörün arkasında koşmak anlamına da gelmiyor sonuçta. Önem taşıyan nokta açık: bir koordinasyon mekanizması, bir malumat üretme mekanizması oluşturmak gerekiyor.

Türkiye'de şimdi bizim böyle mekanizmlara ihtiyacımız var. Peki bunu yapabilir miyiz? Bunun için ön koşullarımız var mı? Şimdi yapılan çalışmalarda geldiğimiz noktada bizim üzerinde tartıştığımız şeylerde böyle 4 ayaklı bir sanayi politikası çerçevesi en azından bir strateji ortaya çıkmış gibi gözüküyor. Bir tanesi yatırım ve iş yapma ortamının iyileştirilmesi, TEPAV'da bunun için bir de Dünya Bankası ile birlikte bir çalışma yaptık, "investment climate assesment" anketini yaptık 1300 şirkete. Onun da sonuçlarını çok

yakında açıkladık dolayısıyla orada da geniş bir çarşaf liste var yapılabilecek işlere ilişkin: Ama önceliklendirmek gerekiyor.

Aynı zamanda önümüzdeki dönemde değer zincirinin yüksek katma değer yaratan halkalarına geçmek için neler yapılması gerektiğine ilişkin çalışmalar yapılması ihtiyacı var Türkiye'de. Çünkü şu anda Fikret Sevinç Bey benden daha iyi biliyor, DÖİK'in gündemini oluşturmaya çalışıyoruz. Yani yakında bütün arkadaşları da çağırıp bir tartışma ortamı yaratmak niyetindeyiz. Böyle 1.5 – 2 yıllık siyasi değişmelerden etkilenmeyecek yalnızca tartışabileceğimiz kalıcı bir gündem oluşturmaya çalışıyoruz ve bir takım çalışmalara dayansın istiyoruz ki o çalışmaları belirleyelim şimdi. O çalışmalar çerçevesinde daha malumata dayalı bilgiye dayalı bir tartışma ortamı ortaya çıkabilsin.

Başka neler olabilir? İşte bu piyasa aksaklıklarına yönelik sektörel, bölgesel değil proje-faaliyet bazlı bir devlet yardım sistemi nasıl tasarlanabilir Türkiye'de? Bu zaten AB sürecinde üzerinde çalışmamız gereken bir şey. Aynı zamanda da dördüncüsü de önemli, ben önemli olduğunu düşünüyorum çünkü bütün bu dönüşüm sürecinin sağlıklı devam edebilmesi için geçiş sürecinden zarar göreceklerin kayıplarını telafi edecek mekanizmalara da ihtiyaç var. Çünkü zarar görecek olanlar, dünün aslında yanlış sistemin eserleri. Biz yarattık onları, şimdi onlara ne yapacağımızı düşünmemiz lazım.

Ama bütün bunların yürüyebilmesi ve bu çerçevenin işleyebilmesi için özel sektör ve kamu sektörü arasında etkin işleyen bir diyaloğun sağlanması gerekiyor. Zaten ortaya çıkan konular üç aşağı beş yukarı belli, burada bir tek noktanın altını çizeyim, ben şirketler kesiminin büyüyememesinin önündeki en önemli engelin finansmana erişimden kaynaklandığını düşünüyorum. Orada da önemli bir problemin kayıt dışılıktan kaynaklandığına inanıyorum. Daha fazla çalışma yapılması gereken alanlardan bir tanesi bu. İkinci tarafı da bence bankaların şirketlere rahat kredi açmasını zorlaştıran ikinci tarafı da mevcut yargı sistemimiz aslında. Daha sağlıklı bir hukuk sistemimiz olsa kredi kontratları bağlayıcı olabilse bankalar daha rahat kredi açabilecek hale gelecekler. Dolayısıyla aslında şirketlerin büyüyememesinden başladığınız bir problem Türkiye'de yargı sistemine kadar uzuyor. Aynı zamanda işgücü piyasalarında da eğitim reformuna kadar uzuyor.

Böyle bir çerçeveye, böyle bir öncelikler mekanizmasına aslında bizim şimdi ihtiyacımız var. Bu, bizim ihtisas komisyonu raporunun ana planıydı. Bunun ilkini yaptık şimdi, küresel ekonomiye entegrasyon sürecinde.stratejik koordinasyonu sağlamak amaçlı bir diyalog mekanizması gerekir demiştik, sayın Başbakan onu kurdu. Şimdi onun kurulmuş olması aslında özel sektörün rolünü azaltmıyor, özel sektörün yapması gerekeni arttırıyor, daha önemli bir hale getiriyor.

Orta vadeli stratejik koordinasyon için var aynı zamanda YOİKK var faaliyet gösteren. Bunların hepsinin içinde özel sektör var dolayısıyla özel sektörün önümüzde mevcut entelektüel kapasitesini kullanarak, aynı zamanda onu arttırarak, bu EAF gibi, TEPAV gibi mekanizmaları aslında güçlendirmemiz gerekiyor. Bunu sadece TÜSİAD'ın, TOBB'un değil doğrudan şirketlerin de nasıl yapabiliriz diye önümüzdeki dönemde düşünüyor olmaları lazım. Bütün bu soruların cevapları için ayrıntılı çalışmalar yapılması

lazım, sonra o derlenen malumatın bilgiye dönüştürülmesi lazım, tartışılması lazım. Küresel resmi bence hep akılda tutmak gerekiyor. Bunun için ben Daimi Özel İhtisas Komisyonu ile beraber bir mekanizmanın olduğunu düşünüyorum. Şimdi Türkiye'nin tempolu büyümesi gerektiği bence tartışılmaz bir gerçek. Bir dizi problemimizi engellemek için gerekiyor bir, ikincisi de bu AB yakınsama sürecini devam ettireceksek başka yapabileceğimiz bir şey yok. Aynı zamanda bizim rekabet gücümüzü arttırarak bu büyümemiz küresel ekonomiye entegrasyonumuzu sağlayacak bir yöntem. Öyle tasarlamamız lazım ve onu bir politika çerçevesi gibi düşünmemiz lazım.

Şu anda eksikliğimiz, Ankara'da eksikliği çekilen nedir? Bence Ankara'da eksikliği çekilen herkesi heyecanlandıracak bir yeni büyüme hikayesi. Bence şu anda o yok, önümüzdeki dönemde yapmamız gerekenlere ilişkin bir önceliklendirme mekanizmamız yok. Kafamızda bir öncelikler listesi yok aslında. Hikaye olmadığı zaman önceliklerimiz de olmuyor. Hemen bugün attığımız adımla beraber süreci daha da hızlandıracak olanın ne olduğunu tam olarak bilmiyoruz, bence üzerinde esas çalışmamız gereken mekanizma bu. Bu yeni büyüme hikayesini biran önce oluşturmamız gerekiyor. Ben kamunun üzerine düşeni yaptığını düşünüyorum. Kamudan genellikle beklenen şu, politikayı hazırla, yeni büyüme hikayesini bize anlat gibi. Bence bu diyalog mekanizmaları Türkiye'de var, ESK işletilmiyor ama diğerleri işletiliyor. YOİKK çalışıyor Hazine ile birlikte. İlk kez bir daimi özel ihtisas komisyonu kuruldu, DPT'nin altında kuruldu. Şimdi bunu amaca uygun işletmek bence özel sektörün görevi, TÜSİAD'ın, TOBB'un, orada özel sektörü temsil eden kişilerin görevi bence. Onların bence süreç içersinde daha bilinir, görülür olmaları lazım. Sonuçta büyüme özel sektörden geliyorsa, öneri geliştirmek için kapasite inşası da özel sektörün önceliklerinden bir tanesi olmalı bence. Eskiden kamudan kaynaklanan bir süreç vardı şimdi özel sektörden kaynaklanan bir süreç var. Kazanımları korumak, daha ileriye götürmek bence öncelikle özel sektörün görevi olmalı diye düşünüyorum. Dolayısıyla bu mekanizmayı işletmek için en önemli görev kamuya değil, özel sektöre düşüyor. Eğer kamuya düştüğünü düşünüyorsanız, bence daha çok beklersiniz sonuç alınsın diye. Yani son olarak sizlere, bu direksiyona biran önce geçmek için ne yapılması gerektiğini düşünmeye başlayın derim.

Erdal Karamercan: Güven Bey'e çok teşekkür ediyoruz. Şimdi Sayın Agah Uğur'dan konuşmasını rica ediyoruz.

Agah Uğur: Hepinize saygılar sunuyorum. Konuşmamı hazırlarken aslında ana temasını bir strateji yapma ihtiyacımız olduğuna dair yani bunu anlatmak üzere kurmuştum. Fakat buraya gelince memnuniyetle gördüm ki herkes aslında bir politika dokümanımızın olması gerektiği konusunda zaten mutabık. Dolayısıyla konuşmamı biraz değiştirmek zorunda kalacağım diye düşünüyorum. Ama kısaca size TÜSİAD'ın bir çalışmasından bahsetmek istiyorum. Başkanım da bahsetti, bu sene bu sanayi politikalarının geliştirilmesine biraz TÜSİAD da katkıda bulunsun diye "Türkiye Sanayisine Sektörel Bakış" adı altında bir çalışma başlattı TÜSİAD, Sanayi Çalışma Grubu yapıyor bunu. Burada AB'nin tanımladığı sektörel gruplara uyumlu olacak şekilde tüm sektörlerde belli kriterlerle inceleme yapıyoruz. Rekabet gücü, düzenlemelerin o sektöre etkisi, çevreye etkisi, istihdam, bölgesel kalkınma, katma değer yaratma kabiliyeti, uluslararası üretim süreçlerinin parçası olabilme yeteneği gibi sektör bazında hem durum tespiti yapılıyor,

hem de çıkacak neticeye göre bir öneriler paketi hazırlanacak bu çalışma neticesinde ve bunu da 2008 yılının muhtemelen birinci yarısının sonuna doğru kamuoyuna duyurma imkanımız olacak. Umut ediyorum ki bu çalışma, daha sonra gelecek bir çok çalışmanın alt yapısında kullanılabilecek nitelik ve kalitede olacaktır.

Herkes büyümenin mecburiyetinden bahsediyor, çok açık, son 4-5 yılda gerçekten bu kriz sonrasında Türkiye'de birçok yeni şey yapıldı ve %7.5'lara varan bir Türkiye ekonomisi artışı izliyoruz ama maalesef başladığımız yer o kadar geride ki ve bu 7.5'luk büyümeyi de, yarın bugünden daha farklı bir şey yapmazsak sürdürebilmemizde de risk olduğu için ki hükümet politikalarında da %5'e indi bu büyüme önümüzdeki 3 – 4 yıl için, farklı bir şey yapmazsak bu büyümeyi de tutturamayacağız, zaten gerideyiz ve ciddi bir sıkıntı içine Türk ekonomisi ve Türk sanayiyi girecektir endişesi hepimizde var. dolayısıyla bu açıdan baktığımız zaman daha derli toplu, daha yön gösterici, destekleyici bir sanayi politikamız olması zorunluluğu otomatikman ortaya çıkıyor. Aynı zamanda sanayi politikaları tabii ki AB ile uyum müzakerelerinde de gerekli bir şey. En son yayımlanan ilerleme raporunda da yapılması gerekenler tanımlandı, Avrupa kendi yerinde durmuyor zaten yani Avrupa gibi daha olgunlaşmış bir ekonomik toplulukta da strateji yapma ihtiyacı sürekli hissediliyor son yıllarda. Son 2005'te oluşturulan sanayi politikası belgesi 2007 yılında tekrar revize edildi belki biliyorsunuzdur, burada AB kendine 5 tane hedef koydu,

- düzenleyici çerçevenin sadeleştirilmesi,
- ar-ge desteklerinin arttırılması
- enerji veriminin arttırılması
- çevre performansının iyileştirilmesi
- kümeleşme politikalarının geliştirilmesi

Yani hedef derken ana hedefe ulaşmak için yapılması gerekenlerin hedefi demek daha doğru olacak ama AB bu çalışmasında önemli bir tespit daha yaptı, bu hedeflere ulaşmak için sektörel politikaları da geliştirmenin şart olduğunu tespit etti ve buna yönelik daha kapsamlı, daha mikro bazda, daha sektörel bazda çalışmalar yapmaya ve çalışmalarını genişletmeye karar verdi. Dolayısıyla hem AB'ye uyumumuz için hem kendi ekonomimizin sürdürülebilir büyümesini geriden gelmemizi kapatacak şekilde devam ettirebilmesi için sanayi politikalarımızın bir strateji dokümanı altında oluşturulması mecburiyeti var ve bunu hepimiz kabul ediyoruz.

Strateji ile ilgili, çıkacak ve oluşacak platformun içeriği ile ilgili belki birkaç şey söylemek istiyorum. Görevim gereği de bu işe oldukça vakit ayırıyorum yani mikro bazda şirketimiz adına. Strateji aslında çok basit bir sorunun cevabını arama süreci. Nerede ve nasıl rekabet edeceğiz? Nerede'nin tanımı hangi alanlarda olabilir? Çok kolay bir soru ama cevabı bulmak için biraz kan, ter ve acı gerekiyor mutlaka.

Stratejinin ikinci bir unsuru da, biz şirketlerde de yanlış anlıyoruz, strateji sadece geleceği öngörme, ana görevi buymuş gibi hissediyoruz stratejiyi yaparken, halbuki stratejinin bir tane ana hedefi var. Gitmemiz gereken tespit ettiğimiz o yöne ulaşmak için bugünden ne yapmamız gerektiğini tespit etmek. Dolayısıyla yarının tanımı değil aslında bugünün tanımını yapmak gerekiyor. Çok basit anlaşılabilir, katılımcılıkla oluşturulmuş ve

uygulanabilir yön çizici dokümanlar ortaya çıkmadıkça stratejiler her zaman raflarda kalmaya mahkum.

Tabii ülkenin stratejisini yapmak, sanayi politikasını yapmak çok çok daha kapsamlı bir şey. Ortaya incelememiz gereken ve hakikaten uğraşmamız gereken iki tane kritik faktör çıkıyor.

Bunlardan bir tanesi, bu işe eski alışkanlıklarımızla aynı şekilde yani strateji ve politikaları belirlerken, stratejiyi yaparkenki alışkanlıklarımızla yapmamızın mümkün olmadığını düşünüyorum ben. Tipik DPT'sinden, özel sektöründen, sivil toplum kuruluşlarına kadar bu işe kafa patlatan insanlar bir araya gelsin bir şey ortaya çıkarsının ötesinde bir şey olması lazım çünkü artık konular çok kompleks. Yani bu ülkede 400 milyar dolarlık bir ekonomi var ama bunu da biliyorum ki kendi ülkesinde başarılı olmamış, iç piyasası canlı olmayan ve bu iç piyasaya hizmet edemeyen firmalar yurtdışında da tek başına ihracat olarak başarılı olamıyor. Yani iç piyasanın canlılığı çok önemli ama stratejimizi 400 milyar dolarlık bir ekonomi için yapamayız. 6.5 milyarlık ve 45 trilyon dolarlık bir dünya ekonomisi için yapmamız lazım. Bu zaten veriler açısından ve teşhislerin konulması açısından yeterli bir kompleksi de getiriyor.

İkincisi de, şöyle ifade etmeye çalışayım, yarını öngörmemiz lazım. Mega trendlerden başlayıp, makro trendleri, mikro trendleri, sektörel trendleri incelememiz lazım. Mega trendler derken hakikaten dünyada ortaya yepyeni bir orta sınıf çıkıyor, bunların beklentilerinin yaratacağı trendler çok farklı olacak geçmişteki ve yakın gelecektekinden. Ucuz işçilik yerine ucuz beyin gücü yer alacak. Türkiye'nin ucuz beyin gücü yaratabilecek alt yapısı var mı? Onunla ilgili neler yapılmalı? Teknoloji sayesinde coğrafyanın önemi kalmadı, üretim açısından da hizmet açısından da. Biliyor musunuz ki Amerikan vergi verenlerinin 1.5 milyonunun vergi beyannamesi Hindistan'da yapılıyor ve o 1.5 milyon insan bunu Hindistan'daki muhasebecilerin yaptığını bilmiyor bile. Çünkü onların interface'ı aslında yine Amerika'lı vergi danışmanları ama onlar bu işi outsource etmiş durumda. Dolayısı ile on binlerce Hintli muhasebeci Amerikan vergi kurallarını öğrenip para kazanıyorlar. Ve uzun vadede çevre dostu, çevreye saygılı, çevreyle uyumlu şirketler para kazanacak. Enerji kaynaklarını elinde tutanlar çok daha güçlü bir konuma gelecek. şimdi bütün bu trendleri, mega trendleri göz önüne almadan yapılabilecek bir stratejinin bizi çok bir yere götürmeyeceğine inanıyorum.

Dolayısıyla bu iki açıdan da hem dünyaya bakmamız, hem de mega trendlerden başlayan öngörülerle yola çıkmamız gerçekten bu bahsettiğim kritik değişimi gerektiriyor diye düşünüyorum. Beyaz bir sayfa açıp strateji yapma konusundaki yetkinliğimizi de geliştirecek bir şekilde bu konuya yaklaşmamız gerekiyor. Ve destek almamız da gerekiyor diye düşünüyorum. Yani stratejiyi yapmak ayrı bir şey, stratejinin iyi yapılmasını sağlamak ayrı bir şey. Ben bu aşamada ikincisinden bahsediyorum. Ve burada bahsettiğim de mesela özel sektörde her şirket kendi stratejisini yapıyor ama strateji yaparken danışmanlar, akademisyenler kullanıyor. Bu konunun gurularını kullanıyor. Türkiye olarak bizim de biraz daha bu konuya bütünsel bakmamız gerektiğine inanıyorum. Yapmamız gereken ikinci ana konu da zannediyorum benden önceki konuşmacımız çok net bahsetti, yani bu işi yeni bir heyecan üzerine inşa edemezsek çok

bir yere varamayacağımızı düşünüyorum. Türkiye'de büyüme 4-5 yıldır hızlı gittiği için bir heyecan getirdi, büyümenin hızına herkes inandı, bu heyecanı da büyüme üzerine inşa etmemiz gerektiğine ve toplumun değişik kesimlerini de bir araya getirebilecek bir konsensus yaratmamızı ve de özel sektörle kamunun bu işi beraberce yapması gerektiğini, sadece özel sektörün de bayrağı taşısa bile yetmeyeceğine % 100 inanıyorum. Yani stratejinin nasıl yapılacağına yönelik düşüncelerim de bu şekilde.

Son olarak iki tane minör konuya değinmek istiyorum. Aslında etkilenecek şeylere baktığımız zaman bundan Türk işadamı etkilenecek. Bu çok iyi bir şey, çünkü aslında artık bugünkü konu katma değeri yüksek yerlerde daha fazla para kazanmak ve orada büyümek olduğuna göre aslında bugünkü işadamının alışkanlıkları da geçerli değil yani kısa vadeli fırsatları yakalayıp da oradan para kazanmak üzerine kurulmuş bir düzen ile uzun vadede katma değerini koruyabilecek bir rekabet ortamı yaratabileceğim yer nedir ve ben oraya nasıl giderimi tanımlayacak yer arasında mikro bazda bir iş adamının verebileceği kararların ötesine geçti sofistikasyon. Bu tip politikaların belirlenmesi ve destekleyici alt yapıların serbest piyasanın oluşturulmasını sağlaması Türk işadamının yeme de yanında yat diyebileceği nitelikte bir beklenti olması lazım.

Son olarak da büyüme ile ilgili bir konuya değinmek istiyorum. Belki bazılarınız okumuştur, beni çok etkileyen bir rapor okumuştum, McKinsey'in Türkiye Ekonomisinin Verimliliği'ne yönelik galiba 2003 yılında çıkan bir raporuydu bu. Orada da bu 2 başlığı, ekonomiden çok net bir şekilde bahsediyordu, yani Türkiye'de (two track economy) iki sektör var, iki yönde giden ekonomi var, bir tanesi geleneksel şirketler, öteki de modern şirketler diye tanımlamıştı ve her ikisinin aslında toplam işgücü verimliliği faktörünü incelemişti orada ve Amerika ile karşılaştırmıştı. O zaman Türkiye'deki toplam verimliliğin, bugün belki biraz daha artmış olabilir ama, Türk ekonomisinin toplamının Amerika verimliliğine göre % 40 olduğunu tespit etmiş. Bu % 40'ın da iç dağılımında modern firmalarda % 70'e ulaştığını, geleneksel firmalarda da Amerika'nın geleneksel firmalarına göre % 20'sinde olduğunu tespit etmişti. Yani Türkiye'deki verimliliği aşağı çeken aslında geleneksel firmalarımız. Ve büyüyemeyenler de onlar diye düşünüyorum çünkü gazetelere baktığımız zaman Türkiye büyüme başarı hikayelerini hergün değişik sektörlerdeki bir çok büyük firmada veya orta boydan büyüğe geçmiş firmada görebiliyorsunuz. Problem, geleneksel firmalarımızda. Bu firmaları biz nasıl moderne geçirteceğiz, nasıl birleştirteceğiz, nasıl o sektörlerde konsolidasyon olacak, sektörel bazda yapılacak çalışmaların aslında bir ayağı da bunun peşinde koşuyor olması lazım.

Son olarak da yine iğneyi kendimize, özel sektöre batırmamız gerektiğini de düşünüyorum, bu sürdürülebilir büyüme, katma değeri yüksek yerlere yatırım yapmanın Türk özel sektörünün bilincinde de uzun vadede bir değişiklik gerektireceğine inanıyorum. Çünkü aslında bakıyorum hem boyut olarak hem de sermaye gücü olarak çok küçük şirketler bile aslında kendilerini bir portföy yöneten bir işadamı olarak görüyorlar. Orta boy şirketlerin bile 6,7,8 tane işkolunda faaliyeti var. Yani bu gerçekçi değil. Hadi büyük şirketler biraz daha organize oluyorlar, kurumsallaştırıyor, portföy yönetme kabiliyetlerini arttırıyorlar ama bir patron ve yanında 3-4 tane yardımcısı olan iş arkadaşı ile 4-5 sektörde hem başarılı olacaksınız, hem sürdürülebilir olacak hem de katma değerinizi arttırabileceksiniz, bu mümkün değil. Bu portföy yönetme, bu sektöre

girdim ne kazanırsam kazanır sonra çıkarım anlayışının da Türkiye'de değişiyor olması lazım. Bu da işin yumuşak kısmı diye düşünüyorum. Çok teşekkür ediyorum.

Erdal Karamercan: Agah Bey'e de çok teşekkür ederiz. Şimdi Suut Doğruel hocamızdan yapmakta olduğu bu çalışma konusunda bir takım bilgiler, ipuçları alabilirsek mutlu olacağız.

Suut Doğruel: Teşekkür ederim Sayın Başkan. Aslında oldukça yoğun geçen bir günün sonunda elimden geldiğince çok fazla vaktinizi almamaya çalışacağım fakat önce kısaca proje hakkında konuştuktan sonra o proje ile bağlantılı olabilecek bir çerçeve ya da bir genel değerlendirme yapmaya çalışacağım.

Sayın Agah Uğur aslında kısaca projeden söz etti, 5-6 ay önce bu proje ile ilgili Fatma ve bana teklif geldiği zaman biz önce çok tereddüt ettik çünkü böyle bir proje sonuçta TÜSİAD gibi bir kuruluşun genel politikalarının belirlenmesinde önemli olacaktı ve böyle bir sorumluluk almak ciddi bir yüktü. Bugünkü konuşmaları dinledikten sonra bu kaygımızın hakikaten doğru olduğunu çok daha net görmüş olduk. Bunu kabul ederken şöyle bir yol da izlemeyi düşündük, bu kişisel bir proje haline dönüşmesin ve kolektif bir çalışmanın ürünü olsun dedik. Bunu, sonuçta şu ana kadar TÜSİAD sanayi grubunun aktif katkısı ile ve bir anlamda Prof. Aşkar'ın söylediği türde bir sanayi-üniversite kopukluğu da yaşamadan şu ana kadar bunu yürütebildik. Karşılıklı bir anlama süreci oldu; fakat tabii böyle bir süreç henüz tamamlanmadığı için, bir anlamda biz akademik olarak sadece sanayinin ne ve nasıl olması gerektiği ve nasıl olduğunu incelemek yanında sanayicinin de bu konudaki düşüncelerini anlamayı tamamlamadığımız için projenin şu ana kadar geldiği aşamaya ilişkin bir özet sunmak yerine ben bu sunumda, geldiğimiz bu aşamaya kadar oluşan birikimle, Türkiye'deki sanayiye, imalat sektörüne nasıl bakabilirim, ya da baktığım zaman ne gördüğümü biraz sunmaya çalışacağım. Bir anlamda, bu (sunuş), o birikimin bir ürünü olarak benim neler görebildiğim biçiminde olmuş olacak.
Şimdi burada Sanayi stratejisi hazırlanması üzerinde epey tartışıldı, tabii burada artık çok fazla üzerinde durmak istemiyorum ama belli veriler de var. Bunlardan bir tanesi dışa açılma. Artık bu konuda değişecek fazla bir şey yok. Konu ile ilgili Türkiye içinde bir konsensüs var. Dışarıda ise başka faktörler var, bir AB'ne uyum süreci, bir de küresel entegrasyon. Bu hızlanan bir süreç ve Türkiye bunun içinde yer alıyor. Dolayısıyla bunları veri olarak aldıktan sonra ne olduğuna ve neler yapılabilir diye bakmamız lazım. Tabii bu geçen süre içinde, bu süreye kabaca 80 sonrası dersek, biraz daha sonraki yıllara da taşıyabiliriz ama resmileştirmek için kabaca 80 sonrası dersek, Türkiye imalat sektöründe bir takım niteliksel gelişmeler yaşandı. Sadece iç pazar değil, dış pazarlarda da arayışlara girmek, bir takım uluslar arası şirketlerle işbirlikleri, bütünleşmeler gibi niceliksel bazı değişiklikler oldu ama bizim burada görmeye çalıştığımız, niteliksel olarak imalat sanayinin nasıl değiştiğidir; bununla birlikte bir de kurumsal bir yapı var, bu da imalat sektörü için çok önemli. Bir başka deyişle (kurumsal yapıya) çevre, ürün, üretim sürecine ilişkin ulusal ve uluslar arası düzenlemelere Türkiye sanayisi nasıl uydu? Burada gördüğümüz, bu regülasyonlara uyum konusunda çok fazla bir sorun yok. Ama niteliksel olarak imalat sektörü nasıl değişti biraz da ihracat ve mekansal dağılımla ilgili

değişkenler üzerinde durarak Türkiye'deki imalat sektöründeki değişmeyi görmeye çalışacağım.

Bu grafikte, 80 sonrası 2006'ya kadar imalat sektörünün temel bir iki göstergesi var. Bir tanesi siyah çizgi ile gösterilen imalat sektörü katma değerinin gayri safi milli hasıla içindeki payı, ılımlı bir, %18 civarından %25'lere doğru ılımlı bir artış sağlanmış. Büyüme oranlarına baktığımız zaman imalat sektörü yıllık büyüme oranında, kırmızı çizgi ile gösteriliyor, GSMH büyüme hızı ile imalat sektörünün büyüme hızı arasında ilk baştaki yıllarla ciddi bir fark var. Bu şunu gösterir, imalat sektörü GSMH göre çok daha hızlı artmış, bir tür motor görevi görebilmiş. Fakat daha sonraki yıllarda bunun çekiciliğini büyük oranda kaybettiğini görüyoruz. Zaten dönem ortalamasına baktığımız zaman GSMH 4.2, imalat sektörü de 5.5. Bu büyüme hızları ile öyle bir Türkiye'yi silkeleyecek türde, sektörler arası payların değişmesi ve oradan verimliliğin imalat sektöründe artması olayı açıkçası pek gerçekleşmemiş. Fakat buna karşılık ihracata baktığımız zaman, ihracatta imalat sektörünün ciddi bir artışı var. Zaten %80'lerde başlıyor ve %90'lara çıkıyor, orada bir sorun yok. Fakat hem ihracatın hem de imalat sektörü ihracatının paralel gitmesi normal, çünkü artık 80 sonrası dönemde ihracat büyük oranda imalat sektörüyle gerçekleşmiş oluyor.

Bölgelerarası dağılım bu dönemde nasıl oldu diye kabaca bakmaya başladık. Burada vereceğim rakamlar bizim Fatma Doğruel ile birlikte yaptığımız başka bir çalışmanın ürünü, bu proje ile bağlantılı değil. Çünkü şu aşamada proje ile bağlantılı yapılacak analizler için gerekli veriler henüz şu aşamada elimizde yok. Ama yine de varolan sonuçlardan bir takım şeyler çıkartabiliyoruz. Biz o çalışmada Türkiye'deki bölgeleri NAT 2 düzeyinde parçalamıştık, ondan sonra bu bölgeleri 4 gruba topladık. Bir tanesi gelişmiş sanayi bölgeleri, Doğu Marmara, İzmir ve Adana civarı. İkinci grup bu gelişmiş bölgelerin hemen arkasında hinterland dediğimiz bölgeler ve bir de Kayseri ve Kahraman Maraş gibi Doğu'da sonradan ortaya çıkan yani 80 sonrası dönemde ön plana çıkan bölgeler. Dördüncü bölge zayıf, daha doğrusu ikinci sanayi bölgeleri sanayi var ama %5 civarında. Son grupta da sanayi bakımdan fakir bölgeler. Bu bölgelerin nasıl değiştiğine baktığımız zaman, iki gösterge istihdam ve katma değer olarak, burada 83 – 95 ortalamasıyla 98-2000 ortalamasını karşılaştırıyoruz. Orada gözüken şey şu, kabaca özellikle istihdama baktığımız zaman, birincil bölgelerin payında hafif bir azalma var. Fakat bu azalma, istihdam olarak baktığımız zaman daha çok bu bölgelere komşu olan ikincil hinterland ve yeni gelişen bölgelerde artmış. Katma değerin üstünde çok fazla durmak istemiyorum çünkü katma değerde şöyle bir sorun var, sanki katma değerde özellikle fakir bölgelerde hızlı bir ilerleme olmuş gibi gözüküyor fakat 98-2000 döneminin içinde yine ciddi bir kriz var, 2001'i attık biz burada, kriz dönemi. 99 krizi var ve biliyoruz ki kriz yıllarındaki bu bölgesel dağılımlarda bir iyileşme varmış gibi gözüküyor ve bu, katma değere daha çok yansıyor. Çünkü zengin bölgeler krizden daha çok etkilendikleri için geri bölgeler o anlamda daha az etkilenmiş oluyor ve bölgeler sanki birbirlerine yaklaşıyormuş gibi gözüküyor. Dolayısıyla istihdam verisi daha istikrarlı ve orada en azından imalat sanayinin son 20 yıllık dönemde Batı bölgelerinde değiştiğini görmüş oluyoruz.

Bir diğer nokta da sektörel kompozisyon nasıl değişti? Biraz önce Prof. Rodrik ülkedeki ana sektörler arasındaki verimlilik bakımından değişiminin ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştı, aslında aynı vurguyu, aynı yaklaşımı sektör için de yapmak mümkün dolayısıyla bir anlamda imalat sektörü içindeki üretim kompozisyonu değişmesi imalat sektörünün ortalama verimlilik düzeyi üzerinde etkili olabilir. Burada biz OECD'nin kullandığı bir sınıflamayla sektörleri 4 ana gruba ayırdık. Sağ orta alt düşük teknoloji yani alttakiler doğru, üsttekiler sadece iki tanesi, soldaki yüksek, sağdaki orta üst teknoloji. Şimdi burada bu ayrımda 2000 sonrası verilerde 4 ve 3 digit ayrımı olmadığı için biraz kabalaştırma olmuş olacak ama Türkiye'deki bu 4 ayrıma göre nasıl değişti 80'den bu yana diye baktığımız zaman gördüğümüz şey şu, üst teknoloji, kırmızı olan, bu son 20 yıllık dönemde ciddi bir gelişme göstermemiş. Buna karşılık orta üst grupta ciddi bir ilerleme var ve burada kabaca üst teknolojide Türkiye'de motor güç kahverengi eşya, elektronik eşya, ikinci grup turuncu grup, orta üst sektörde ise otomotiv ve beyaz eşya çekici sektörler, ve burada özellikle ikinci grup sektördeki ilerleme büyük oranda otomotiv ve beyaz eşyadaki başarı ile gerçekleşmiş durumda. Fakat özellikle son kriz yıllarında düşük teknoloji diye gruplandırdığımız sektörlerin payında katma değer bakımından hızlı bir artış var. Aynı ayrımda ihracatta ne olmuş diye baktığımızda durum biraz daha iyi çünkü ihracatta üst teknoloji ürünlerinin payı son 25 yıllık dönemde ciddi bir artış göstermiş ve yine 2. gruptaki teknolojik düzey bakımından 2. gruptakiler de ciddi bir artış göstermiş, buna karşılık düşük teknolojili sektörlerde ise ciddi bir azalma var. Yani burada ihracat bakımından önemli. Fakat bir önceki tabloya tekrar girersek buradaki farklılıktan bir anlamda şunu çıkartabiliriz. Üst yüksek teknolojili sektörler ve orta üst teknolojiler ağırlıklı olarak dış pazarlara yönelik olarak faaliyet göstermişler ya da dış pazarlar bu sektörlerin büyümesinde önemli bir payı olmuş gibi düşünebiliyoruz. Fakat bu resmi bir an akılda tutarsak böyle bir durumu bir de uluslararası düzeyde karşılaştırmak istedim, yani dünyada ne oluyor bir de onu görmekte yarar var. Üç tane gelişmiş ülkeye baktığımız zaman Almanya, ABD ve Japonya, burada 95 – 2005 döneminde ihracatın nasıl değiştiğini görüyoruz. ABD'de ciddi bir değişme var, üst teknolojiyi gösteren şeritte büyük bir fark var. Amerika'nın üretiminde ve katma değer payında bu tür sektörlerin payı ciddi bir şekilde artmış ve buna karşılık düşük teknolojinin de çok düşmüş. Benzer bir yapıyı sadece en üst teknoloji için değil, ikinci düzey teknolojiler için Japonya'da gözlüyoruz. Fakat Almanya ki bir anlamda AB'nin motoru sayılabilir, oranlar olarak diğer iki ülkeye göre çok düşük ve onların gösterdiği kadar da radikal bir sıçrama göstermemiş. Bu bir karşılaştırma.

Bir karşılaştırmayı da Türkiye ile karşılaştırılabilir ülkeler olarak aldığımız Meksika, Güney Kore, Arjantin, İspanya, değişik bölgelerden değişik örnekler ile yaptık. diye. Burada da gördüğümüz şey, Güney Kore'de yüksek teknolojili malların üretiminde ABD'dekine benzer hızlı bir artış var, buna karşılık Meksika biraz daha ılımlı, Türkiye'den biraz daha yukarıda, yüksek ve orta üst teknolojiler bakımından İspanya da gerilemiş hatta, son geldiği nokta Türkiye'ye yakın bir nokta. Arjantin en berbatı, yani teselli bulabileceğimiz bir örnek bir anlamda. Fakat buradan bir çıkarsamamız olacak ve bu sektör kompozisyonundaki değişmeye ortalama faktör verimliliğine etkisi olarak bakacağız. Yani üst teknolojili ürünlerin payı ne kadar artarsa imalat sektöründeki verimlilik o kadar artacak diye bakabiliriz. Bundan bir başka hikaye de çıkartabiliriz, o da şu, özellikle ilk 2 sektörde yüksek hızlı bir başarı gösteren 2 tane ülke var, Güney Kore

ve Meksika. Güney Kore'nin dünya ticaretindeki başarısını zaten biliyoruz, Meksika'nın da son dönemde NAFTA üyeliğiyle beraber genişleyen bir pazar olanağı var ve buna karşılık da Arjantin de biraz içine kapanmış, bilhassa MERCOSUR anlaşması çerçevesinde Latin Amerika ve Güney Amerika'nın ve kendi içinde hızlı bir kapanma süreci yaşadığına tanık oluyoruz. Buradan şöyle bir hikaye de çıkartabiliriz, Güney Kore ve Meksika'nın ihracattaki başarılarını dikkate alırsak demek ki bu başarının arkasında hangi tur mallar uluslar arası piyasalarda talep bulabiliyor diye baktığımız zaman muhtemelen Güney Kore ve Meksika'nın başarısına bakarak üst teknolojili mallar ve orta üst teknolojili malların uluslar arası piyasalarda rekabet şansı çok yüksek. Zaten bunu Türkiye'deki katma değer payları ve ihracat oranlarını karşılaştırdığımız zaman da öyle benzer bir ilişki görmüştük.

Bunlar kabaca elde ettiğimiz ya da benim yapabildiğim çıkarsamalar. Buradan kabaca ne tür bir sonuç çıkartabiliriz? Belli başarılar var, burada bir sorun yok. Türkiye'nin zaten ciddi bir sanayileşme tecrübesi var yani o konuda bir sorunu yok. Çevre düzenlemeleri, üretimle ilgili düzenleme ve standartlara uyum bakımında da başarılı. Fakat açılış konuşmasında biraz Erdal Karamercan gerileme döneminden bahsetti, bu bir anlamda eğer iyimser yaklaşmak istersek, konjonktürel bir durumdur, dünya üstündeki bu gerileme birkaç yıl sürer, biz de kendimizi korumaya çalışırız, ondan sonra dünya ekonomisindeki genişlemeden faydalanarak biz iyi bir performans gösterdiysek yine belli bir sıkıntılı dönemden sonra tekrar aynı performansı yakalayabiliriz diye düşünebiliriz. Ancak şöyle bir şey daha var özellikle büyümeyle uğraşanların çok iyi bildiği bir olay, ekonomi büyüdükçe işler zorlaşmaya başlıyor. Bu tür bir ilişkiyi enflasyonu düşürmede zaten Türkiye'de çok somut bir şekilde yaşadık. Buyüme ile ilgili de aynı şey geçerli; belli bir aşamaya geldikten sonra Türkiye şu anda 5.000 dolar civarında kişi başına milli geliri olan bir ülke, belli bir noktadan sonra ileriye gitmek çok daha zor. Bunun için bugünkü tartışmalarda da ortaya çıkıyor ki çok ciddi bir takım çabalar göstermek gerekiyor. Teşekkür ederim.

Erdal Karamercan: Evet Doğruel hocamıza da teşekkür ediyorum. Şimdi kısa bir süremiz var, sorularınızı alabiliriz.

Soru: Gerçekten bizi bilgilendiren ve düşündüren sunumlardı, teşekkür ederiz. Bu karmaşık sistemler, bilgi problemleri, koordinasyon, bütün bunların çözümü için, kurumsal, katılımcı, diyalog, experimentation gibi anahtar sözcükleri bir araya getiren çözümler konuşuyoruz. Bunun aslında epey bir geçmişi var, bu kavramlar aslında epey geriye doğru gidiyor, bir 10-15 senesi var ve gerçekten uygulama alanı geniş kavramlar. Fakat bunların başarılı olması için bizim 5-10 sene sonra o gün konuştuğumuz kavramlar da ona dayalı sanayi politikası yanlıştı, şimdi neoklasik için nasıl eleştiri getiriyorsak, dememiz için bu kurumsal yapılarda nelerin yanlış olabileceğini, TEPAV'dan Sayın Sak'ın bahsettiği sistemin nerelerde aksayabileceği, hata olabileceği konusunu düşünüyor olmamız lazım. Elimizde 8-9 senelik bir teknoloji geliştirme bölgeleri teknokent tecrübesi var. Bu aslında son derece şu anda bahsettiğimiz kavramlara uyumlu düşünülmüş, yapılmış, sonu başarılı ne yazık ki olamamış bir experimenttir. Size sorum şu, elimizdeki bilgiler, sizin tecrübeleriniz ışığında şu anda konuştuğumuz kurumsal

çözümün neden başarısız olabileceğine dair bir veya iki aklınıza geleni söyleyebilirseniz çok sevinirim.

Cevap: Ben örnekle ilgili söyleyeyim, teknokent ile ilgili, biz de belirli teknokentlere bakıyoruz, Sanayi Bakanlığımızdaki arkadaşlarımızla da tartışmaya başladık, bence ana problem, koordinasyon mekanizmasının tasarlanmamış olması. Teknoloji bölgelerindeki temel problem mesela Maliye Bakanlığı'nın verdiği teşvikler faydalı değil. Desteklerin hiçbiri faydalı değil. Son dakikada bundan 3 yıl sonra üstelik de müteselsil sorumluluk yaratarak yani bölgeleri işletenleri de sorumlu hale getirerek maliye bakanlığındakiler fikir değiştirebilirler. Bence bu koordinasyon mekanizmasının en iyi tarafı şu, farklı kamu idarelerinden gelen insanlar bir masa etrafında toplanıyorlar mesela Agah Beyin dediği gibi, büyüme önemlidir diye bir tartışmaya katılıyorlar. Sonra o büyümenin nasıl olabileceğine ilişkin bir fikri bakanlıklarına götürüyorlar çünkü sonuçta alınan tedbirleri o bakanlıktaki memurlar uyguluyor. Ama o bakanlığın Sanayi Bakanlığında yapılan çalışmadan haberi yok Maliye Bakanlığı'ndakilerin. DPT'de yapılanlardan haberi yok, TÜBİTAK'ta nasıl kararlar alındığını bilmiyorlar ama o kararları bozabilme imkanları var oradakilerin. Dolayısıyla hem özel sektörün dinamizmini taşıyacak bir mekanizma bence bizim en önemli eksikliğimiz, bütün idareleri bir masanın etrafında toplayan, onları böyle hem heyecan yaratacak bir şekilde bir hedefin etrafında kilitleyen bir mekanizmamız bence hiç olmadı. Ben öyle görüyorum.

Soru: Teşekkür ederim, ismim Özcan Karahan. Ben şunu sormak istiyordum, bir ekonomi düşünün ki yarısının yaklaşık kayıt dışı olduğu iddia edilen bir ekonomide hangi bilgileri nasıl toplayıp bir fikir oluşturacaksınız, sanayi stratejisi oluşturabileceksiniz. Dolayısıyla buradan sayın Güven Sak'ın bir tezini desteklemek istiyorum, Dani Rodrik'e karşı olarak o da şu, hukuki alt hyapı ve kurumsal reformları yapar, bu kayıt dışını kayıt içine alırsak biz ekonomimizi tanırız, bilgi ediniriz, dolayısıyla bir politika oluştururuz çünkü sabahtan beri dinliyoruz, sürekli sorular ortaya atılıyor, fakat ayrıntılı, akademik, yön gösterici veriler ortaya konmuyor. Hatta Türkiye'de ünlü bir bilim adamı iktisatçı Dani Rodrik'e soruyor ki, Türkiye'de şirketler büyümüyor, neden büyümüyor. O kadar çok şey var ki yapılacak, o kadar çok soruya cevap vermek zorundayız ki, tamamen her şeyin başındayız ve bence bunun 2 nedeni var. Bir tanesi kayıt dışılık çünkü veri yok. Bunun dışında bu eksikliği kapatmak için kamu ile özel sektör bir araya gelsin ancak o da yeterli olmaz. Ya da birkaç üniversite ile TOBB, TÜSİAD birlikte hareket etsin, çalışmalar yapsın ama bu kadar çok soru çıktı ki acaba onları cevaplayabilirler mi? Bir de Türkiye'de yaklaşık 100 tane İktisadi ve ticari Bilimler fakültesi var, yaklaşık 100 tane iktisat fakültesi bölümü var, belki yüzlerce binlerce öğretim üyesi var, bir bakalım Türkiye'de bu konuda ne kadar makale yayınlanıyor, ya da bu konuda çıkan bir dergimiz var mı? Belki diğer konularda olduğu gibi iyi bir sanayi politikası oluşturmak için iyi bir üniversite reformu da gerekiyor.

Cevap: Bir kere şöyle bir olay vardır. Kısıt, her zaman için kısıtlı ortamlarda çalışılır, dolayısıyla bir takım veriler yok diye o konuda hiçbir şey yapmamak doğru bir yol değil. Elimizdeki malzeme ne ise onunla yaparız. Sadece o verilerde bir takım yetersizlikler varsa onların ne olduğunu bilerek yorumlarımızı yaparız. Onun için veri kısıtlaması bir engel değil. Kayıt dışı da engel değil çünkü olaya şöyle bakın, biz şimdi bir sanayi

stratejisi derken ulaşmaya çalıştığımız bir hedefimiz var, o ulaşmaya çalıştığımız yerde kayıt dışı ekonomiler var mı yoksa yok mu, dolayısıyla biz eğer kayıt içi ekonomilere uygun bir strateji izleyeceksek o zaman kayıt dışı ekonomilerle ya da işletmelerle görüşerek bu işi halletmemiz gerekir. Kayıt dışını değil. Onlar var diye kayıt içine alınmış sektörleri ihmal edip onlar için bir gelecek oluşturma yönünde kafa yormaktan kaçınmamız bence çok doğru değil.

Cevap: Ben de bir cümle söyleyeyim, bence bu olaya sanayi stratejisi deyince hani böyle once and for all statik bir şey olarak bakmamak lazım olaya. Bu sonuçta bir analiz çerçevesidir. Bir hikayemizin olması onun için önemlidir zaten. Bir kere modeli çözeceğiz, ondan sonra bütün cevapları bulacağız gibi bir şey değil bu. Bu bence aşama aşama devam edilecek bir yol sonuçta. Bu arada veri tabanlarını da bir yandan oluşturmakta yarar var tabii. Güçlendirmekte yarar var aynı zamanda süreç içinde modelin çerçevesini de değiştirmekte yarar var.

Kamil Yılmaz: Ben Güven Sak'ın sunumundaki grafiklerle ilgili bir yorum yapmak istiyorum bir de soru sormak istiyorum. Sanırım hızlı büyüyen sektörler, orada özellikle elektronik sektörü vardı, ve galiba tüketici elektroniği son bir yıldır hızla küçülmekte, tam ters noktaya gidiyoruz. Aslında o Dünya Bankası çalışmasında aslında başarı öyküsü olarak seçilmiş bir sektördü, şu anda son haberlerle ve Profilo'nun karşılaştığı zorluklarla, sayın bakanın verdiği demeçte de görüyoruz aslında bir başarısızlık öyküsüne dönüşmekte. 2005'te bu sanayi politikası komisyon çalışmalarına başladığımızda elektronik sektörün temsilcileri bu konuyu gündeme getirmişlerdi ve bizim de LCD ve Plazma alanında yatırım yapmak zorundayız, bunun için teşvike ihtiyacımız var denmişti. Bu tamamen ortada kalan ve yani sanayi politikasının olmamasının bir sonucu. Bir diğer nokta da yine o grafikte, deri sanayi, tekstil sanayi ve alt grupta yaralan sayın Mehmet Şimşek'in de söylediği aslında bu sektörler Türkiye'den gidebilir, çok da üzülmememiz lazım dediği ama bu sektörler tarım sektörüne göre verimliliği çok daha yüksek olan sektörler. Tarımda zaten iş gücü kaybına yol açan bir ülkedeyiz ve bir ölçüde sadece ikili bir ekonomimiz yok, aynı zamanda bölgesel olarak gelişmiş farkı olan bir ekonomimiz var. Bugün Hakkari'de üretim maliyetlerine kişi başına gelir olarak baktığımızda Mısır'dan çok farklı değildir. Ama bugün tekstil sektörümüz kalkmış tamamen Mısır'a taşınıyor ya da kapanıyor. Acaba sanayi politikasında bir bölgesel asgari ücret ki EAF olarak bu konuda bir çalışma yapıyoruz. Bölgesel asgari ücreti gündeme kesinlikle taşımak gerektiğini düşünüyorum ve Türkiye'nin bölgesel gelişmişlik farklılıklarının en azından kısa vadede Türkiye'den taşınabilecek yani gidebilecek sektörleri Doğu'ya taşımak. Bunu çok somut bir örnek olarak belki Özel İhtisas Komisyonu'nda tartışılabilecek bir örnek olarak sunuyorum. Bu bazılarına uçuk gelebilir ama bu sektörler Marmara'da ya da Marmara civarında kaldığı sürece kayıt dışına kaçmak zorunda kalacak. Ama öte yandan bunları Doğu'ya taşırken bunları hem kayıt içine alıp ama düşük gücü maliyetleriyle ama bunun için ciddi organize devlet yapısı gerekiyor. Bürokrasinin etkin bir şekilde devreye girmesi aslında bölgesel kalkınma ajanlarının yönetim kurularında kimler yer almalı tartışmasını çoktan aşıp tam tersine bugünden bir yıl sonraya planlar yapıp biz bu sektörü özel sanayi bölgelerine taşıyabileceğimizi gösterebiliriz, Doğu'da. Bunu bir fikir olarak aynı zamanda bir soru olarak da alabilirsiniz.

Cevap: Televizyon ile ilgili hiçbir şey demeyeceğim, zaten onları o zaman da konuşmuştuk. Yani bence 2996'da GB'ye giren Türkiye'nin 10 yıl kendisini koruduğu halde o sektörde bir sıçrama gerçekleştirememiş olması güzel bir başarısızlık örneği gerçekten. Ona diyecek bir şeyim yok ve şimdiki zorluklar da aslında dün yapmadıklarımızdan kaynaklanıyor.

Geçiş dönemi tedbirleri diye bir şeyden bahsetmiştim, bence bir dizi geçiş dönemi tedbirine zaten ihtiyaç var. Ama o tedbirleri gündeme getirirken bunlar yalnızca geçiş dönemi tedbiri unutmamak gerekir. Mesela bizim tekstilde, deride bu haliyle bırakarak, onu da değer zincirinde bir yukarı çıkmadan bence bu iş gücü maliyetlerine dayalı olarak rekabeti sürdürebilmemiz Çin'in durumu dikkate alınırsa orta vadede mümkün değil. Neyi sağlayabilir bize, sermayeyi harcamamış oluruz, çünkü bayağı 2001'de bile yatırılmış pek çok sermaye var bu sektörde, onu harcamamış oluruz. Bizim Filistin'de gerçekleştirmeye çalıştığımız OSB projesinin temeli de bununla ilgili. Bazı sektörlerin değer zincirinin bir aşamasının dışarıya gönderilmesinin Türkiye'deki şirketin değerinin artması, yeniden toparlanması için önemli bir şey olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla bunların hepsi tartışılabilir, zaten tartışılmalı, bölgesel asgari ücret de tartışılır ama buna çözümdür diye bakmamak lazım bunlar geçiş dönemi tedbiri işte kaybımızı azaltacak, zarardan kar etmemizi sağlayacak şeyler daha çok.

Cevap: Bu önemli bir konu, biz bu projeye başlarken sektörler arasında hiyerarşik bir sıralama yapıp yapmamak gibi bir karar almıştık. Yani benim sunduğum sektörlerin teknolojilere göre sıralaması tamamen var olan bir durum ve burada genel olarak yüksek teknolojide sektörlerin payının artması kaçınılmaz bir genişleme alanı yani genişlemesi orada mümkün. Fakat bu şu demek değil, yani tekstili atalım anlamına gelmiyor. Özellikle gıda, Türkiye'deki bölgesel dağılıma baktığımız zaman bir sürü 5-6 tane il şu andaki resmi idari ayrıma göre, 10'dan fazla eleman çalıştıran hiç sanayi faaliyet yok. Olanların da büyük bir kısmı gıda, daha ortaya doğru gittiğiniz zaman da hazır giyim oluyor dolayısıyla bu tür sektörler aslında büyük sanayilerin oluşamadığı bölgeler için bir anlamda istihdam yaratmada ya da orada bir canlılık yaratmada ve bölgesel farklılıkların giderilmesi açısından çok önemli tabii. Ama onun yöntemi ne olur tabii onu tartışmak gerekiyor. Fakat buradan çıkan bir sonuç daha var, Türkiye'de biz strateji veya politika dediğimiz zaman global bir takım politikalar çok fazla anlamlı değil, çünkü herhangi bir politika olarak attığınız adımın sektörler arasında homojen dağılmadığını görmek gerekiyor. Dolayısıyla hem kurda hem de bölgesel asgari ücretler konusunda çok dikkatli konuşmak gerekiyor, yani bunların potansiyel sonuçları ne olabileceğini ve sektörler arasında nasıl farklılaşma yaratabileceğini de çok iyi görmemiz gerekiyor açıkçası.

Erdal Karamercan: Başka sorunuz yoksa katılımınız ve değerli katkılarınız için hepinize çok teşekkür ediyorum. Tekrar ana konuşmacımız Dani Rodrik'e TÜSİAD-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu adına teşekkürlerimi iletiyorum. İyi günler diliyorum efendim.